НАУКОВА СПІЛЬНОТА

www.spilnota.net.ua

ШІСТДЕСЯТ П'ЯТІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДИСКУСІЇ

ISSN 2522-963X

Google Scholar

Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

24-25 травня 2022 р.

Львів
2022

УДК 330+340 (063)
ББК 65+67я431

Шістдесят п’яті економіко-правові дискусії: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 24-25 травня 2022 р.). - Львів, 2022. - 87 с.

В збірнику опубліковані доповіді авторів з економічних та юридичних питань, які оприлюднені на сайті www.spilnota.net.ua.

Оргкомітет:
Патряк Олександра Тарасівна, кандидат економічних наук, Західноукраїнський національний університет;
Шевченко (Огінська) Анастасія Юріївна, кандидат економічних наук, Think Global Ternopil;
Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;
Ященко Василь Миколайович, кандидат педагогічних наук;
Рудакевич Оксана Мирославівна, кандидат філософських наук, Західноукраїнський національний університет;
Русенко Святослав Ярославович, здобувач Університету митної справи та фінансів.

Адреса оргкомітету:
79016, м. Львів, а/с 1621
E-mail: spilnota.net.ua@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов’язковим.

ISSN 2522-963X

© ГО “Наукова спільнота” 2022
© Автори статей 2022

ЕКОНОМІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

Економіка, організація і управління підприємствами, галузями, комплексами

Калініченко Зоя Дмитрівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В РЕАЛІЯХ МАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ

Для післявоєнної відбудови в Україні нагальним питанням стане пошук і залучення ресурсів для відновлення економіки. Головними джерелами таких ресурсів мають стати кредити від західних держав, а також фінансова допомога через фонди міжнародних організацій.

Завданнями на цей період стане формування єдиного підсумкового документу, в якому будуть визначені масштаби втрат, обсяги допомоги, яка необхідна від інших країн, пріоритетність відновлення за секторами економіки.

На деякі цільові національні програми будуть залучатися окремі держави, пропонуючи вигідні умови для інвестування, залежно від їхніх інтересів.

Дуже важливим буде створення Міжнародного стабілізаційного фонду, у який країни перераховуватимуть кошти для післявоєнної відбудови, щоб цей фонд координував допомогу Україні, і Україна мала до нього доступ.

Україна втратить значну частину вмотивованого працездатного населення, бо за найбільш реалістичним сценарієм до України не повернеться половина біженців. Але, крім втрати населення, Україна зіткнеться з ще одним викликом – масовим поверненням людей в обставинах, коли країна не має можливості забезпечити їх роботою, доходом, а у випадку біженців із зони бойових дій, можливо, і житлом.

Ключові заходи, які допоможуть у вирішенні проблем, треба називати вже зараз. Так, це може бути створення програм залучення коштів для нових бізнесів. Український бізнес може претендувати на знижені податкові ставки на 5-10 років та субсидії на створення нових робочих місць.

У зовнішній політиці України маємо також зробити велику ставку на роботу з діаспорою, яка після цієї війни буде вагомим інструментом нашого лобізму. Необхідно використати діаспори для просування товарів. Створити систему комунікації посольств, ТПП чи інших структур, відповідальних за просування українських товарів на зовнішніх ринках. Передбачити механізми пропозиції українських товарів представниками бізнесу, пов’язаними з українською діаспорою.

За різними оцінками, ВВП України в 2022 році скоротиться на 35-50%, кожне друге підприємство може бути закрито. Виходячи з цього, в найближчі роки Україна буде дотаційною державою. І від того, які пріоритети поставить держава, залежатиме, як довго буде тривати період виходу з кризи [1].

Актуальними для України сьогодні є зусилля на підвищення питомої ваги експорту продукції обробної промисловості, в порівнянні з чим становище України, на жаль, свідчить про значне відставання від розвинених країн.

Протистояння процесам глобалізації включає пошук державою свого місця в міжнародному поділі праці, здійснення структурних змін з метою створення й просування на внутрішні й зовнішні ринки вітчизняної продукції й послуг. У зв'язку із цим залежність від сировинного експорту, що спричиняє прив'язку до імпортних енергетичних джерел, повинна ослабнути, а такі фактори, як трудовий, науковий потенціал держави – зміцнитися.

Переведення технічного стану виробництва на більш раціональні та інноваційні принципи сприяє забезпеченню прибуткової діяльності. Основною характеристикою технології у сучасному світі стає її мінливість. Технологічні інновації спрямовані на створення та освоєння виробництва нової продукції, технології і матеріалів, модернізацію обладнання, реалізацію заходів щодо охорони навколишнього середовища. Відношення до новацій у спеціалістів підприємств на різних рівнях управління ще залишається критичним і розраховувати на їх

активну участь у технологічних зрушеннях обачливо. Тому виникає необхідність цілеспрямованого управління інноваційною діяльністю підприємств, яке б передбачало не лише організацію впровадження нової ідеї під тиском керівництва, але й зміщення акцентів у системі стимулів персоналу.

Практика показує, що чим швидше змінюються основні виробничі концепції, тим більш виправдане існування дослідних виробництв у виді самостійних підприємств або підрозділів. Дослідний завод чи цех мають бути оснащені таким устаткуванням, яке за своїм технічним рівнем знаходиться на рівні устаткування серійного заводу, воно може бути більш досконалим і більш прогресивним. Тільки у цьому випадку можна домогтися скорочення термінів підготовки серійного виробництва нових виробів.

Також має бути пряме кредитування з допомогою інструментів, котрі можуть підтримувати інноваційний розвиток, а саме інвестиційні фонди, уповноважені банки. Необхідна розробка системи гарантій, що забезпечували б повернення грошей державі.

В Україні поки що не створена законодавча база з такого виду державної підтримки, як здешевлення кредитів за рахунок компенсації процентних виплат з бюджету, а також не існує розроблених норм для галузей. Невиконання контрактів, недотримання прав акціонерів і досягнутих домовленостей, наявність корупційних схем та криміналу залишаються важливими проблемами, що зупиняють західних промислових інвесторів вкладати кошти в українську економіку.

Структурні зміни повинні знайти відбиття у відповідних макроцінових пропорціях, заснованих на паритетному вимірі ВВП. Вони стають ефективними в умовах зближення внутрішніх і світових цін в економіці в цілому й в окремих її секторах: здійснення імпорту із країн з більш низьким рівнем цін, а експорту – у країни з більш високим рівнем цін.

Література:

1. https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/

2. Глобальні трансформації й стратегії розвитку. К.: Основи, 2021.
3. Глобалізація й безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. К.: КНЕУ, 2021.

Коваленко Дар'я Павлівна,
кандидат економічних наук,
асистент кафедри «Міжнародна економіка та маркетинг»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ВЕЛИКОЇ ПОБУТОВОЇ ТЕХНІКИ

На сьогоднішній день постійне відслідковування кон'юнктури як світового, так і українського ринку великої побутової техніки є запорукою для прибуткової діяльності компаній на даному ринку. Необхідним є врахування як загальносвітових змін (світова пандемія COVID-19), так і регіональних факторів (війна в Україні у 2022 році).

В структурі світового ринку промислових товарів ринок великої побутової техніки посідає вагоме місце через забезпечення базового рівня потреб. Йому притаманні стабільні темпи росту, що стає можливим через підвищення платоспроможного попиту на даний вид продукції в країнах, що розвиваються та найменш розвинених країнах. Світовий ринок великої побутової техніки на сучасному етапі є висококонкурентним, сегментованим та спостерігається чітке розподілення часток ринку між брендами тривалий проміжок часу.

Додаткові можливості до зростання існують через проникнення провідних брендів із розвинених країн на ринки країн Східної Європи, Близького Сходу, Латинської Америки, Африки, а також зростання потужностей виробників побутової техніки з Китаю та Туреччини на основі наявності усіх необхідних ресурсів для діяльності виробничих ліній. За даними досліджень ринки, що розвиваються потенційно мають 6

млрд споживачів, які відносяться до middle- класу, які є основою для створення платоспроможного попиту на продукцію [1].

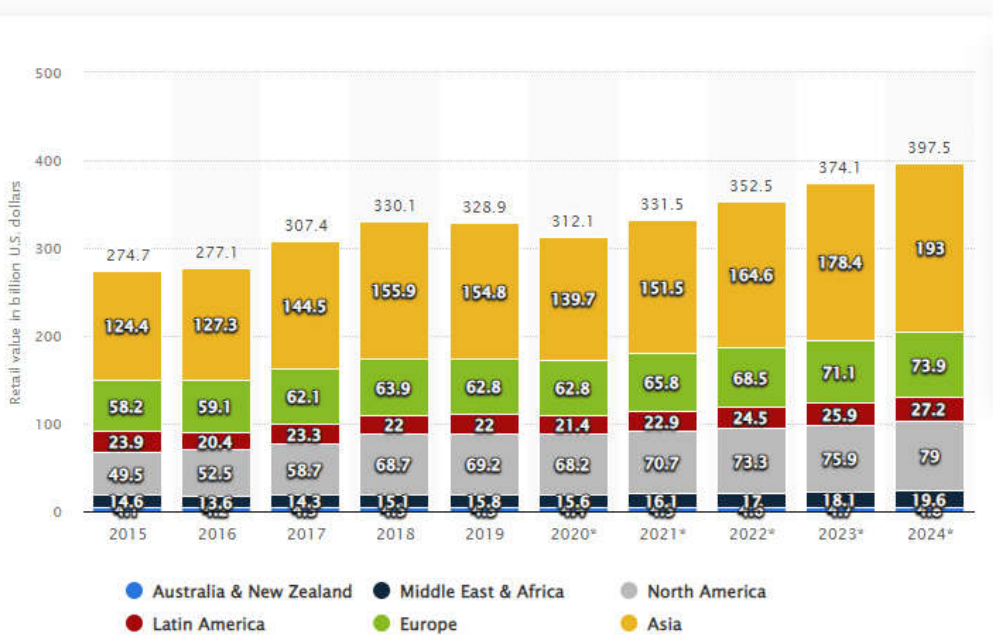

Рис. 1. Світові продажі великої побутової техніки за регіонами 2015-2024 рр, млрд. дол.

Джерело: за даними Statista [3] .

Як видно з рис.1, простежується загальна тенденція щодо зростання, проте «чорний лебідь» всесвітньої пандемії вніс свої корективи і за результатами 2020 року обсяг ринку великої побутової техніки зменшився на 16,8 млрд дол, що на 5,1% менше за показник 2019 року. З питомою вагою найбільш важливим ринком є азійський (55,2% від загального обороту), американський та європейський регіон сукупно займає більше 40%, а найменшу частку займає ринок Австралії та Нової Зеландії (1,4%). Поряд з цим показники динаміки за регіонами у період 2015 – 2021 рр. є нерівномірним: найбільше зростання відбулося у Північній Америці (на 30%), а падіння на 4,3% відбулося у Латинській Америці через зміни у темпах економічного розвитку країн даної території. За прогнозами очікується подальше продовження тенденції до зростання ринку.

На сучасному етапі для світового ринку великої побутової техніки можна виділити ряд характеристик, що є визначальними щодо вектору його розвитку:

1) посилення конкуренції між провідними виробниками великої побутової техніки на ринках розвинених країн, адже всі сегменти

ринку вже зайняті і основними конкурентними перевагами для споживачів стали якісні характеристики: технології, якість і додатковий сервіс, бренд та просування продукції;

2) основними факторами, що обумовлюють розміщення виробників великої побутової техніки, є: сировинний, людський, технологічний та логістичний, що в сукупності визначають економічну вигідність географічного розташування;
3) здійснення ефективного управління брендами, вплив даного фактору продовжує зростати;
4) зменшення частки категорії великої побутової техніки в загальній структурі ринку побутової техніки поряд із зростанням інших категорій – кондиціонери, очищувачі повітря тощо;
5) тенденція до зниження витрат на виробництво великої побутової техніки за рахунок використання розміщення виробництва в країнах з дешевою робочою силою (країни Південно-Східної Азії), поряд із підвищенням витрат на транспортування техніки до споживачів та наявною конкуренцією всередині країни;
6) чітка сегментованість ринку: найбільш привабливими сегментами для азійських фірм (наприклад, Sony, Samsung) на ринку побутової техніки Європи є середній, середній+ сегмент, що зумовлено платоспроможним попитом європейських клієнтів та ефективністю заходів просування бренду на європейському ринку, в той час як більш дешевий сегмент (економ) покриває китайська та південнокорейська продукція, а більш дорогий (вищий, вищий+) – європейські виробники Bosch, Electrolux, Liebherr.
7) посилення конкуренції між європейськими виробниками побутової техніки та азійськими виробниками, що виникає через наявність в останніх технологій, високу ефективність технологічних та виробничих процесів, особливого корпоративного духу, дешевої робочої сили.

Отже, загальні тенденції відбиваються на показниках продажі та ефективності діяльності компаній. Базуючись на даних про тенденції та вектори змін на ринку, ми дійшли висновку, що спостерігається нестабільність світового ринку побутової техніки через зовнішні шоки (пандемія, висока завантаженість логістичних ланцюжків, торгівельне ембарго щодо окремих країн).

Список використаних джерел:

1. Market Overwiev- Electrolux 2021 [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.electroluxgroup.com/wp-content/uploads/sites/2/2022/02/market-overview-2021.pdf
2. Home & household appliances – Statistics & Facts/ Statista [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.statista.com/topics/1068/home-appliances/#topicHeader__wrapper
3. Major household appliances retail value worldwide from 2015 to 2024 [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.statista.com/statistics/1201915/worldwide-household-appliance-retail-value-by-region/
4. GFK [Електронний ресурс] – Режим доступу https://www.facebook.com/gfkua/posts/3043844745637087
5. Успішний рік: як змінювався ринок побутової техніки в Україні? [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.epravda.com.ua/columns/2018/12/28/643927/

Костенюк Юлія Борисівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової
економіки, Донецький
національний університет
імені Василя Стуса

СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ОДЯГУ В УКРАЇНІ

Сьогодні одяг являється не тільки стратегічною продукцією першої необхідності для населення, але й засобом задоволення естетичної потреби, соціальної ідентифікації та диференціації. Посилення глобалізаційних процесів, розвиток світової економіки та зростання чисельності населення світу обумовило збільшення виробництва одягу, стрімке підвищення та перерозподіл його обсягів в світовій торгівлі [1]. Сьогодні значно змінилася кон’юнктура світового ринку одягу. Це зумовлено стрімким нарощуванням виробництва різних видів одягу,

впливом моди, зміною смаків та уподобань споживачів. В умовах глобалізації попит та пропозиція одягу є однією з найбільш швидкозростаючих сфер в економіки.

Ринок одягу в Україні частково формується за рахунок продукції, що випускається вітчизняними виробниками, але більшою мірою – за рахунок імпорту. Вітчизняні виробники представлені за різними групами одягу: професійний, дизайнерський, діловий, верхній, весільний та святковий, домашній, кежуал тощо. Мода змінюється, створюючи досить неоднозначний глобальний бізнес, який поєднує в собі функціональність, естетику та сучасні технології.

Текстильні та швейні компанії в Україні потребують базових навичок розвитку експорту, як і держава на рівні макроекономічної політики. Немає національних інструментів, які б допомогли українським компаніям управляти експортом. Інституційні органи також більш реактивні (наприклад, борються з дешевими і, в більшості випадків, нелегальним імпортом товарів одягу з Китаю та інших країн), ніж проактивні (наприклад, навчання компаній розвивати свої підприємницькі навички або шукати можливих бізнес-клієнтів за кордоном) [2].

Після кризи 2014-2015 рр. попит на одяг українських виробників, особливо малого та середнього бізнесу, значно зріс. Це пояснюється тим, що він дешевший, якісніший та без націнки за бренд. Тому український ринок одягу став розширюватися завдяки таким виробниками, як: Vovk, Arber, VDone, Staff, Goldi, Kleo тощо. З кожним роком ринок одягу все більше розвивається та розширюється у регіонах України. Серед найбільших підприємств можна виокремити: «Еліта», «ТК-Стиль», «Сіветрекс», «Текстиль-Контакт», «Промстиль Україна».

Найбільший попит в Україні спостерігається на жіночий одяг, сегмент якого займає 40% ринку одягу, дещо менший – на чоловічий одяг, сегмент якого також має значну частку на ринку – 35%. На дитячий одяг припадає 25% [3]. Серед дитячих речей найпопулярніші типи одягу – це комбінезони, куртки, спортивні костюми та сукні для дівчат.

Слід зауважити, що сектор текстильної промисловості України експортує продукцію переважно до Німеччини ($218,02 млн), Польщі ($96,3 млн), Данії ($82,07 млн), Румунії ($67,9 млн) (рис. 1). Імпортує Україна текстильну продукцію з всього світу: Китаю – близько $478,12 млн з часткою імпорту 23,75%, Туреччини – близько $281,03 млн з

часткою імпорту 13,96%, Німеччини – близько $199,83 млн з часткою імпорту 9,93%, Польщі – близько $188,64 млн з часткою імпорту 9,37%, Італії – близько $105,15 млн з часткою імпорту 5,22% (рис. 2).

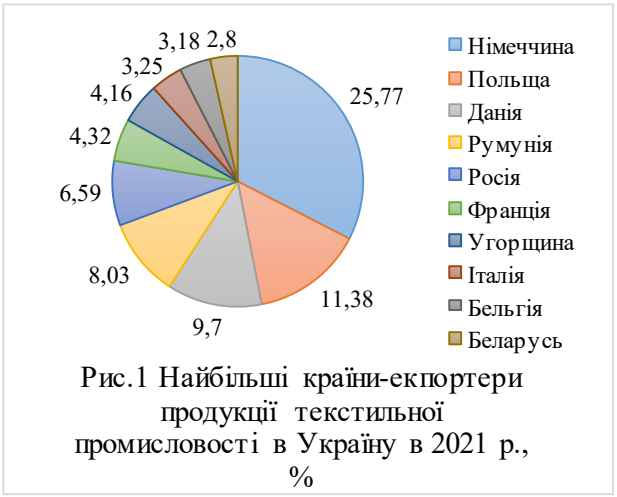

Рис.1 Найбільші країни-екпортери продукції текстильної промисловості в Україну в 2021 р., %

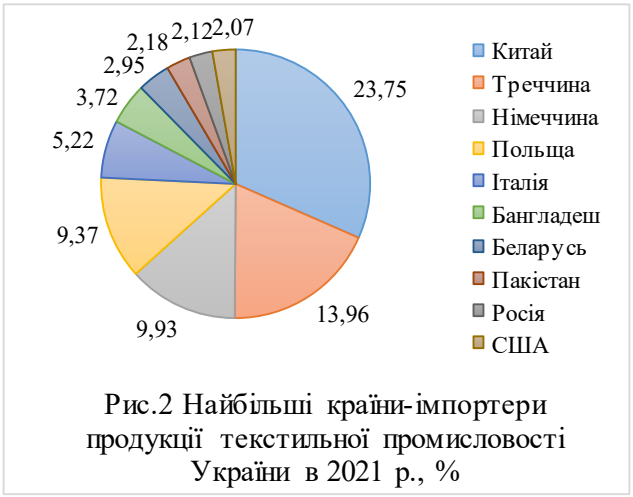

Рис.2 Найбільші країни-імпортери продукції текстильної промисловості України в 2021 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [3, 4]

Проведене дослідження зовнішньої торгівлі України за товарними групами одягу свідчить про скорочення експорту одягу за досліджуваний період, зокрема трикотажного – на 33,2% у 2020 р. порівняно з 2011 р., а текстильного – на 29,7% відповідно. Варто зауважити, що в експорті переважає текстильний одяг. Щодо імпорту, у 2020 р. порівняно з 2011 р. він виріс: трикотажного одягу – на 31%; текстильного – на 37,2%. До України імпортується переважно така продукція: сукні, шарфи, куртки, шуби із штучного хутра, жіночі пуховики, одяг для дітей, спортивні чоловічі та жіночі костюми, робочий одяг, одяг виготовлений з льону, шовку, бавовни.

Високою популярністю на українському ринку користуються товари брендової групи LPP (Reserved, Cropp, Mohito, Sinsay), а також турецький бренд LC Waikiki. З 2018 року український ринок став поповнюватися новими популярними іноземними брендами одягу: H&M, Zara Home, DeFacto, Koton. З’явилася одна з найбільших американських компаній з продажу одягу Ralph Lauren, італійський бренд Trussardi і німецький преміум бренд Karl Lagerfeld, французький бренд The Kooples [5].

Отже, в Україні наявна значна кількість вітчизняних та імпортних брендів. Через низьку купівельну спроможність населення люди купують дешевий імпортний одяг. Однак, останні тенденції змін політичної та економічної ситуації в Україні будуть приводити до розвитку вітчизняного ринку текстильної продукції.

Література:

1. Мірко Н.В. Оцінка стану та тенденцій розвитку внутрішнього ринку продукції легкої промисловості. *Ефективна економіка*. №10. 2010. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=345
2. Linas Lasiauskas. Export development as a new challenge for the Ukrainian textile and clothing industry: Employers' Group contribution. (2018). URL: https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/news/export-development-new-challenge-ukrainian-textile-and-clothing-industry-employers-group-contribution#
3. Динаміка відновлення індустрії у цифрах 2021 року URL: https://ukrlegprom.org/ua/news/dynamika-vidnovlennya-industriyi-u-czyfrah-2021-roku/
4. Textile Industry In Ukraine. Ukraine Textile Apparel Business Overviews. (2021). URL: https://www.textileinfomedia.com/textile-industry-in-ukraine
5. Кінець епохи fashion: що чекає ринок одягу в Україні. (2020). URL: https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/konec-epohi-fashion-chto-zhdyot-rynok-odezhdy-v-ukraine

Луцик Юлія Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ, Україна

Пархоменко Павло Петрович,
кандидат економічних наук,
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ У ХОДІ КОРОТКОСТРОКОВОГО ПЛАНУВАННЯ

Відповідно до статті 25 Закону України “Про національну безпеку України” короткострокове планування передбачає щорічне розроблення планів утримання та розвитку (діяльності) складових сектору безпеки і оборони, основних показників державного оборонного замовлення (на трирічний період) у яких визначається завдання щодо реалізації документів довгострокового та середньострокового планування.

Основними документами, які розробляють у ході короткострокового планування, є:

Орієнтовний план утримання та розвитку Збройних Сил України на наступний та два подальші роки;

План утримання та розвитку Збройних Сил України на відповідний рік.

Орієнтовний план та проект Плану містять достатньо інформації для формування:

- основних показників державного оборонного замовлення, яке формується Генеральним штабом Збройних Сил України та здійснення моніторингу виконання спланованих у цих документах заходів;
- зведеного кошторису Міністерства оборони України;
- розподілу видатків на централізовані та децентралізовані.

За централізованими видатками у свою чергу вказується спосіб закупівлі: за державним оборонним замовлення або річним планом закупівель.

Під час підготовки проекту Орієнтовного плану загальна потреба Збройних Сил України (за відповідними напрямами забезпечення) формується відповідно до встановлених норм з урахуванням виробничих можливостей підприємств національної економіки та можливостей закупівлі за кордоном, виробництва в кооперації та інших форм військово-технічного співробітництва.

Для успішного ведення бойових дій має постійно відбуватися нарощення бойового потенціалу військ, а для цього необхідне новітнє озброєння і боєприпаси, розроблення (модернізація) ОВТ у рамках відповідних дослідно-конструкторських робіт (ДКР) та фінансування цього процесу.

В апараті РНБО України підбито попередні підсумки виконання державного оборонного замовлення у 2021 році: Міноборони виконало ДОЗ на 99,5 %. За результатами виконання державного оборонного замовлення до Збройних Сил України та інших військових формувань поставлено понад 3 тисячі основних зразків озброєння, військової та спеціальної техніки, до 4 мільйонів боєприпасів та ракет різного призначення, близько 3 тисяч приладів нічного бачення тощо. Зокрема Збройні Сили України отримали нові безпілотні авіаційні комплекси “Барьяктар ТБ-2”, сучасні засоби зв’язку, бронетанкового озброєння та техніки, розвідувальні безпілотні комплекси, протикорабельний комплекс крилатих ракет “Нептун” берегового базування, комплекси радіоелектронної боротьби тощо [1].

При виконанні ДОЗ, як правило, розглядається показник освоєння бюджетних коштів та отримання за оплаченими контрактами відповідних товарів, робіт чи послуг. Якщо протягом року освоєні всі асигнування державного бюджету, які призначені для закупівлі, та отримано відповідні товари, виконані роботи і послуги оборонного призначення, ДОЗ у цій частині вважається виконаним на 100 %. Але важливо розглядати не тільки показник освоєння бюджетних коштів при виконанні ДОЗ, те як заходи щодо виконання ДОЗ позначаються на боєздатності збройних сил та зростанні їх спроможностей.

Програмою Президента України у сфері оборони та Бюджетною декларацією на 2022 – 2024 роки ураховуючи реальні виклики та загрози національній безпеці визначено, що основні зусилля у середньостроковому періоді необхідно спрямувати на посилення обороноздатності держави. Законом України "Про національну безпеку України", враховуючи важливість фінансування сил оборони, визначено рівень видатків на оборону не менше 3% ВВП.

Законом України "Про Державний бюджет України на 2022 рік" затверджені видатки Міністерству оборони в сумі 133,5 млрд грн (2,49 % ВВП).

Видатки Міністерства оборони (без Державної спеціальної служби транспорту) на 2022 рік (132,2 млрд грн) планується використати:

28,4 млрд грн (22 %) – на розвиток, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки;

85,1 млрд грн (64 %) – на персонал;

5,6 млрд грн (4 %) – на інфраструктуру.

Затверджені видатки у повній мірі не забезпечують фінансування передбачених у 2022 році в Орієнтовному плані першочергових заходів із забезпечення потреб Збройних Сил України. Так за розрахунками Генерального штабу Збройних Сил тільки для здійснення капітального ремонту основних зразків ОВТ необхідно близько третини бюджету Міноборони.

З 1 січня 2022 року повністю вступив у силу Закон України "Про оборонні закупівлі" від 17.07.2020 № 808-IX. У відповідності до зазначеного закону Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки 11 лютого 2022 року погодив зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями на 2022 – 2024 роки. РНБО повинна затвердити основні показники, після чого його ухвалює Кабінет міністрів [2].

У МО України та ЗС України з'явилась можливість у ході короткострокового планування гармонізувати видатки державного бюджету, які в Бюджетній декларації плануються на середньострокову перспективу, з обсягами оборонних закупівель що будуть формуватися у рамках трирічного плану і зробити їх більш реалістичними.

Головний критерій – розвиток спроможностей Збройних Сил виконувати завдання із забезпечення національної безпеки, здійснювати оборону України та відстоювати її територіальну цілісність.

З початком широкомасштабної агресії Росії 24 лютого 2022 року в Україні було запроваджено воєнний стан і оголошено загальну мобілізацію.

Кабінет Міністрів України з метою підвищення обороноздатності держави в умовах воєнного стану додатково виділив:

- 19 квітня 2022 року з резервного фонду 33 мільярди гривень, з них 1,45 млрд грн Службі безпеки України і 32,81 млрд грн Міністерству оборони України для Збройних сил України [3].
- 29 квітня 2022 року виділив Міністерству оборони понад 119 млрд гривень.

Кошти спрямують на персонал, техніку, зброю, пальне та все необхідне для захисників України [4].

Міністр оборони Олексій Резніков 17.05.2022 у виступі у Раді закордонних справ ЄС на рівні міністрів оборони за участю генерального секретаря НАТО заявив, що "… ми дуже зацікавлені в отриманні міжнародної допомоги, купувати зброю максимально швидко і в потрібних кількостях. Нам потрібні танки, бронемашини, засоби ураження на довгих дистанціях: MLRS, важка артилерія, авіація, ракети" [5].

Від самого початку російського вторгнення наші закордонні партнери допомагають Україні, надаючи техніку, озброєння та продукцію подвійного призначення.

Американський Конгрес повністю схвалив Закон про ленд-ліз для України, який 9 травня підписав президент США Джо Байден. 21 травня президент США Джо Байден підписав закон про додаткові асигнування для України на $40,1 млрд [6].

Програма ленд-ліз для України дуже важлива, адже МО України зможе придбати у США будь-яку сучасну зброю. Це фактично буде сприяти переходу Збройних сил під час війни на стандарти НАТО, що дасть можливість ефективно виконувати завдання із забезпечення національної безпеки і оборони.

Література:

1. https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5213.html
2. https://www.mil.gov.ua/news/2022/02/11/v-ukraini-vpershe-na-parlamentskomu-rivni-pogodzheno-zvedenij-tririchnij-plan-zakritih-oboronnih-zakupivel/
3. Кабмін виділив Міноборони майже 33 млрд гривень. https://glavcom.ua/economics/finances/kabmin-vidiliv-minoboroni-mayzhe-33-mlrd-griven-835876.html
4. https://www.rbc.ua/ukr/news/kabmin-vydelil-minoborony-120-mlrd-griven-1651243943.html
5. https://news.liga.net/ua/politics/news/reznikov-rf-gotovitsya-k-dolgoy-voyne-effektivnaya-pomosch-es-i-nato-ne-dast-ee-zatyanut
6. https://news.liga.net/ua/politics/news/bayden-podpisal-paket-pomoschi-ukraine-na-40-mlrd

Теліщук Мирослава Миколаївна,
асистент кафедри економічної політики, Державний податковий університет

Ракуть Дар'я Олегівна,
здобувач вищої освіти першого року навчання, Державний податковий університет

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА СПОСОБИ МІНІМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Проблема мінімізації організаційних витрат і винаходу варіантів її вирішення є глибокою і цікавою проблемою сучасної економіки підприємства. Питання зниження витрат є надзвичайно важливим. Його рішення дозволяють кожній організації виживати та процвітати в умовах сильної ринкової конкуренції, що дозволяє створити сильну компанію.

Витоки теорії мінімізації витрат виробництва знайшли відображення в працях К. Маркса, А. Маршалла, А. Сміта, Д. Рікардо та інших

видатних економістів минулих століть. Серед науковців, які працюють над теоретичними аспектами управління витратами, серед тих, хто займається вдосконаленням методологій управління витратами, є Дж. К. Шим, К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю, та вітчизняних: І. О. Бланка, Ф. Ф. Бутинця, С. Ф. Голова, А. М. Турило, Ю. С. Цал-Цалко [3].

Метою будь-якої сучасної організації є отримання максимальної економічної вигоди від її діяльності. Багато організацій намагаються максимізувати свій прибуток, але це неможливо без аналізу виробничих витрат, особистих витрат на виготовлення та реалізацію продукції, виявлення резервів зниження витрат та впровадження рекомендацій щодо мінімізації організаційних витрат. Тільки ретельний аналіз виробничих витрат і правильно встановлені зони мінімізації дозволять організації досягти поставлених цілей і не віддати свої позиції конкурентам [1].

Перш ніж ви зможете мінімізувати витрати, ви повинні спочатку навчитися ними керувати. Управління витратами має означати створення єдиної системи з певними установками та інструментами. Більшість систем управління мають певні недоліки, а саме: не визначена структура управління витратами на виріб, під час визначення якості продукції майже не враховують економічних параметрів; управління реалізовується через план, сформований за базовими витратами; здійснюється управління комплексом витрат за господарськими одиницями, а не за виробами [2].

Формуючи систему управління витратами, потрібно враховувати їх характеристики, а саме: динамічний характер витрат, тобто постійні зміни та зміни; різноманітні витрати, тобто потрібно використовувати декілька методи і прийоми. Основними орієнтирами мінімізації витрат на виготовлення та реалізацію продукції організації є:

- мінімізація витрат матеріалів, сировини, енергії та палива на кожну продукцію;
- мінімізація суми амортизаційних відрахувань на кожну продукцію;
- мінімізація частки витрат на заробітну плату для кожного продукту;
- мінімізація адміністративних та накладних витрати на імпорт та експорт товарів;
- мінімізація непродуктивних витрат.

Основним способом зниження витрат для основних груп є насамперед зниження собівартості сировини, матеріалів, енергії, тобто об’єктів праці [4].

Мінімізація тут може бути досягнута двома шляхами: раціональним використанням цих ресурсів, знижуючи тим самим їх собівартість на одиницю продукції, і собівартістю цих ресурсів.

Дослідження цієї проблеми, дало змогу зрозуміти те, що мінімізація витрат на підприємствах повинна здійснюватися комплексно та систематично. Система управління витратами на підприємстві вимагає формалізації розподілення відповідальності, компетенції та повноваження задля оптимізації управлінської діяльності та ефективності виробничого процесу.

Література:

1. Вічевич А. М., Максимець О. В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності: навч. посіб. Львів: Афіша, 2004. 140 с.
2. Андрющенко Н. С. Суть і значення витрат: історичний аспект. Актуальні проблеми економіки. 2007. №5. С. 3-7.
3. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2002. 656 с.
4. Терещенко О. О., Бабяк Н. Д. Фінансовий контролінг: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2013. 407 с.

Уніят Людмила Миколаївна,
доктор економічних наук,
доцент, Західноукраїнський
національний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Ефективне використання земель сільськогосподарського призначення в підприємствах України обумовлює необхідність глибшого дослідження організаційно-економічних та управлінських аспектів підвищення ефективності ведення землеробства у державі. Питання ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, як свідчить література, є важливим і актуальним для усіх галузей агропромислового виробництва в Україні [1; 2; 3; 5; 6].

Практика використання земель сільськогосподарського призначення засвідчує, що їх економічна ефективність обумовлена багатьма організаційно-економічними та управлінськими аспектами. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва, в значній мірі залежить від рівня забезпечення матеріально-технічними засобами й технологічними знаряддями. Саме тому забезпечення потреби підприємств основними інноваційними засобами виробництва здійснює вагомий вплив на виконання комплексу робіт, пов’язаних із виробництвом і збутом продукції рослинництва у встановлені терміни при зменшенні втрат вже готової продукції. Водночас у підприємствах України виявлена негативна тенденція, а саме суттєве зменшення рівня забезпечення сільськогосподарською технікою й енергетичними потужностями.

Кількість сільськогосподарської техніки впродовж 1991-2019 рр. значно зменшено: тракторів та зернових комбайнів у 3,9 разу; кукурудзозбиральних комбайнів у 10,9 разу; картоплезбиральних комбайнів у 8,7 разу [4]. Зменшення кількості сільськогосподарської техніки призвело до суттєвого навантаження на одного трактора та одного комбайна. При цьому, з наявних тракторів і комбайнів половина є старою й дуже старою. Це затягує термін проведення жнив у 3-4,5 разу і призводить до значних втрат врожаю (щорічно 6-6,5 млн. т зерна) або

10 % від вирощеного врожаю. З метою вирішення даної проблеми, владні структури України мають організувати виробництво інноваційних та конкурентоспроможних техніко-технологічних засобів виробництва на вітчизняних заводах.

Вагомим організаційно-економічним напрямом інноваційного розвитку галузі рослинництва є внесення органічних і мінеральних добрив у підприємствах нашої держави. Удобрену площу під посіви культур, як свідчить статистика [4], збільшено впродовж 2016-2019 рр. до 16,2 млн. га, частку удобреної площі культур доведено до 89,5 %. На 1 га посівної площі за 2016-2019 рр. внесено по 111,5 кг мінеральних добрив, а на 1 га удобреної площі – 124,5 кг, що в рази більше порівняно із 2000 р. Отже, збільшення обсягу внесення мінеральних добрив під сільськогосподарські культури стало головним напрямом суттєвого підвищення урожайності усіх культур. Однак, внесення органічних добрив, суттєво зменшено на 1 га посівної та удобреної площі (відповідно – 0,75 і – 23,6 т) за аналізований період, що свідчить про нагальну проблему – необхідність суттєвого збільшення обсягу виробництва органічних добрив у підприємствах.

Аналіз показав, що ефективність виробництва продукції рослинництва у підприємствах України впродовж 2010-2019 років є досить нестабільною (табл. 1). Так, протягом 2010-2016 рр. прослідковується чітка тенденція до поліпшення результатів як всієї, так і операційної діяльності підприємств України. За цей період підвищився рівень рентабельності окремих видів продукції рослинництва у підприємствах України. Водночас упродовж 2017-2019 рр.: збільшилась частка збиткових підприємств; зменшився рівень всієї та операційної діяльності підприємств; суттєво зменшився рівень рентабельності виробництва і продажу окремих видів продукції рослинництва, що свідчить про послаблення контролю владних структур держави за процесами виробництва і збуту аграрної продукції.

Таблиця 1.

Основні показники діяльності агропідприємств України

Показники	Роки					
	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Частка підприємств, які отримали чистий прибуток, %	69,6	88,9	88,4	86,7	86,7	83,4
Фінансовий результат, млн. грн.	22094,9	127525,5	102496,1	88676,3	98249,0	114666,4
Частка підприємств, які отримали чистий збиток, %	30,4	11,1	11,6	13,3	13,3	16,6
Рентабельність всієї діяльності, %	17,5	30,4	25,6	16,5	14,2	16,1
Рентабельність операційної діяльності, %	24,5	43,0	33,6	23,2	18,9	19,3
Рентабельність основних культур у підприємствах, %:						
-зернові та зернобобові	13,9	42,6	37,8	25,0	24,7	11,8
-соняшник	64,7	78,4	61,9	41,3	32,5	23,5
-буряк цукровий	16,7	27,7	24,6	12,4	-11,4	-15,4
-овочеві культури	23,5	32,0	15,3	9,9	13,3	2,8
-картопля	62,1	24,6	0,6	10,0	6,8	15,4

Джерело: сформовано на основі [4]

Зазначимо, що практика агропромислової діяльності надає перевагу великомасштабному виробництву, тобто концентрації капіталу, використанню інноваційних технологій щодо організації виробництва і використання трудових ресурсів та інноваційних методів управління, що сприяє підвищенню продуктивності та ефективності ведення аграрних галузей. Вважаємо, що дієвим напрямом збільшення підприємств за земельною площею та підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення є оренда й продаж земельних ділянок в регіонах України. Практика показала, що важливою умовою ефективного виробництва продукції рослинництва є обробіток великих земельних ділянок, що дає змогу використовувати високопродуктивну

техніку й ресурсоощадні технології, запроваджувати наукові сівозміни культур й на цій основі добиватись підвищення ефективності виробництва продукції.

На важливу роль оренди землі, як ефективного фактору розвитку економіки землеробства підприємств, вказують вчені: П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко [1]; О. І. Гуторов [2]; С. В. Лойко [3] та багато інших.

Таким чином, організаційно-економічні та управлінські аспекти ефективного використання земельних угідь у підприємствах України є складною багатовекторною проблематикою, яка потребує застосування різних механізмів, спрямованих на вирішення поставленого завдання. Проведені наукові дослідження щодо ефективного використання земель сільськогосподарського призначення у підприємствах держави дозволяють здійснити такі організаційно-економічні та управлінські аспекти: забезпечення потреби підприємств основними ресурсоощадними технічно-технологічними засобами виробництва шляхом модернізації організації виробництва і ремонту наявних вітчизняних сільськогосподарських заводів; збільшення виробництва мінеральних й органічних добрив для потреби галузі рослинництва шляхом розширення діючих потужностей на вітчизняних заводах та подальшого розвитку галузі тваринництва, особливо у великих підприємствах; посилення державного моніторингу й контролю за розвитком виробництва агропромислової продукції з метою передбачення можливих цінових диспропорцій та їх регулювання.

Література:

1. Аграрна реформа в Україні/ П. Г. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.; за редакцією П. Г. Гайдуцького. К.: ННЦ ІАЕ, 2005. 426 с.
2. Гуторов О. І. Оцінка земель і ресурсного потенціалу в сільському господарстві: теоретичні та практичні підходи : монографія / О. І. Гуторов, І. О. Шарко / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Х.: ХНАУ; Вид-во «Точка», 2012. 255 с.
3. Лойко С. В. Земельні відносини в сільському господарстві: економічна сутність. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. № 20. С. 32-35.

4. Сільське господарство України за 2019 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2020. 230 с.
5. Уніят Л. М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку підприємств агропромислового бізнесу в конкурентному середовищі: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 586 с.
6. Федоров М. М. Розвиток орендних земельних відносин. Економіка АПК. 2018. № 1, с. 100-103.

Чаплінський Юрій Богданович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу,
цифрової економіки
та підприємництва,
Чернівецький торговельно-
економічний інститут
Державного торговельно-
економічного університету

ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Маркетингова діяльність туристичного підприємства передбачає вирішення низки питань, серед яких першочерговими є аналіз ринкових можливостей, визначення перспективного цільового ринку, вибір маркетингової стратегії, розробка комплексу маркетингу, розробка допоміжних систем маркетингу. Аналіз ринкових можливостей повинен передбачати огляд основних факторів мікро- і макросередовища, з'ясування ролі та значення тих з них, які безпосередньо впливають на розвиток підприємства. Одним з найефективніших прийомів такого аналізу є SWOT-аналіз, який передбачає виявлення маркетингових можливостей, що відповідають ресурсам підприємства, визначення маркетингових загроз, виявлення сильних і слабких сторін підприємства. Результатом такого аналізу є визначення напрямків подолання слабких сторін, виявлення конкурентних переваг підприємства та пріоритетних сфер його маркетингової діяльності. Наслідком проведеного аналізу стає вибір цільового ринку. Туристичне підприємство повинно обрати для обслуговування певний сегмент ринку. Сегментація здійснюється у відповідності з кількісними і якісними особливостями попиту на туристичний продукт.

Маркетингова стратегія туристичного підприємства формується в результаті узгодження цілей маркетингу, потреб споживачів, рівня

конкуренції, аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища. Стратегія туристичного підприємства реалізовується тактичними заходами, які передбачають розробку та управління комплексом маркетингу, що є набором змінних факторів маркетингу, які піддаються контролю, та сукупність яких підприємство використовує з метою викликати бажану зворотну реакцію цільового ринку.

Процес впровадження маркетингу в діяльність туристичного підприємства має проходити поступово з використанням принципу комплексності. Цей процес повинен передбачати проходження низки етапів.

На першому етапі здійснюється загальне дослідження ринку, проводиться його сегментація, визначаються основні можливості підприємства щодо реалізації того чи іншого туристичного продукту, вивчаються можливі способи виходу на ринок, можливість застосування комплексу маркетингу. На другому етапі формується процес управління маркетингом. Формуються структурні підрозділи управління маркетингом, розробляється план маркетингу, що передбачає реалізацію основної мети маркетингової діяльності – задоволення потреб споживача. Здійснюється аналіз зміни потреб покупців в процесі їх реалізації. На наступному етапі необхідно розробити стратегію, яка буде орієнтована на визначені сегменти туристичного ринку. Результатом цього є розроблений на четвертому етапі комплекс маркетингу. Також пропонуються напрямки покращення якості продукції і послуг, які надаються. На п’ятому етапі впровадження маркетингу підприємство повинно глибоко вивчити можливості виробництва і реалізації, як свого, так і туристичного продукту конкурентів, з метою зайняти визначене положення на ринку, а також спробувати отримати кращі позиції в конкурентній боротьбі. Шостий етап впровадження маркетингу – це виконання усіх функцій по аналізу окремих сегментів ринку та задоволенню потреб покупців, а також по плануванню, обліку та регулюванню роботи, яка пов’язана з захопленням ринків збуту. Ефективно діюча система управління маркетингом забезпечує довгостроковий прибуток, стійке та стабільне положення підприємства на ринку.

Іщук Олена Дмитрівна,
студентка, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Науковий керівник:
Свідерська Інна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН

Страхова галузь забезпечує захист майнових прав та інтересів всіх громадян і підприємств, а також сприяє економічній стабільності та безпеці держави, допомагає регулювати національну економіку, зміцнює фінансову систему та вирішує соціальні проблеми.

В умовах повномасштабної війни в Україні діяльність страховий компаній має особливу важливу роль та значення як для країни та її громадян.

Страхування традиційно відноситься до універсальних способів мінімізації ризиків. У той же час, війна вносить принципові зміни у діяльність страхових компаній.

Війна в країні належить до форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Існування форс-мажорних обставин не звільняє сторони від зобов'язань, а лише надають правомірну відстрочку виконання обов'язків до закінчення таких дій та при цьому не понести штрафних санкцій за таке прострочення. У такому випадку страховик

може затримати страхову виплату, але має обов'язок виплатити її після закінчення військового стану в країні [1].

У статті 26 Закону України «Про страхову діяльність» передбачена низка обставин за яких страховик має право відмовити у здійснені страхової виплати [2]. При цьому, цей перелік не є вичерпним та страховики мають право зазначати й інші підстави для відмови. На практиці страхові компанії включають до правил страхування додаткові підстави, що пов'язані з війною.

Таким чином страховики убезпечують себе від непередбачених значних втрат компанії, пов'язаних із великими одночасними страховими виплатами, що передбачає відтік коштів. Відтік грошових потоків за рахунок страхових виплат значно перевищує притік від страхових премій. За такої ситуації страхова компанія не має достатньої кількості коштів щоб погасити всі свої зобов'язання, а отже банкротує.

Страхування від ризиків під час війни існує на ринку як окремий продукт, але є не поширеним через велику вартість.

З 2014 року страховики включали до правил страхування, що договори страхування не діють на території проведення бойових дій і на окупованих територіях України. Вони керувалися розпорядженням Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії розмежування» [3]. Після 24 лютого 2022 року такі територіальні винятки стали доволі суперечливими.

З 13 березня 2022 року страховики почали керуватися Постановою Кабінету Міністрів України №269 «Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи», якою був врегульований перелік території, де проводяться бойові дії [4].

Війна в країні значно вплинула на страховий ринок країни. У березні 2022 року вітчизняні страхові компанії втратили близько половини надходжень від страхових премій. Це змусило страховиків шукати резерви для виконання зобов'язань перед клієнтами. Податки, заробітна плата працівникам та оренда виплачується також за рахунок резервів.

Більшість страхових компаній зараз працює не на залучення нових страхових клієнтів, а лише на те, щоб забезпечити виплати. Так як

позитивний грошовий потік у якості страхових премій може покращити ситуацію з достатністю грошових коштів у короткостроковий перспективі, але у довгостроковій перспективі спричинити відтік коштів в рази більший ніж притік [5].

Станом на травень 2022 значна частина страховиків вже спостерігає падіння платежів на 50-90%. Згідно опитування страховиків-учасників Асоціації «Страховий бізнес» лише 5% компаній стабільно та без проблем продовжують роботу. Біля 60% працюють, проте мають певні труднощі. Майже 30% стикнулись з вимушеним перериванням діяльності і лише частково відновили роботу, а 10% взагалі ще не можуть відновити операційну діяльність [6].

Компанії намагаються оптимізувати грошові потоки та збільшити прибуток від операційної діяльності за допомогою надходження грошових коштів у якості страхових премій за найбільш популярними у військовий час страховими продуктами, такими як зелена карта.

У результаті війни карта страхового ринку України, скоріш за все, зазнає певних змін. Пріоритетними стануть напрямки обов’язкових видів страхування, банкострахування (іпотеки, застави, від нещасних випадків), автокаско та добровільне медичне страхування. Але як саме зміниться структура, що зможе запропонувати страховий ринок, наскільки він готовий до вторинних військових ризиків (вибухи мін у полях та лісах із пошкодженням техніки, смертю чи інвалідністю громадян унаслідок цього), ще не можливо оцінити [6].

Страхова галузь дуже чутлива до економічних змін. Отже, страховики сподіваються на значні іноземні вливання в українську економіку після війни, та її істотне зростання.

Для того, щоб індустрія змогла пережити війну, відновитися і, відповідно, продовжувати надавати страховий захист українцям, необхідно запровадити системні рішення на державному рівні, своєрідний внутрішній план Маршалла у страхуванні.

Можна запропонувати такі конкретні пропозиції, для покращення становища страховиків у повоєнний період [6]:

1. Пом'якшення регуляторних вимог, перегляд та зниження нормативів, а саме:

а. до розрахунку резервів, насамперед – резерву незароблених премій;

б. до платоспроможності, диверсифікації та структури активів, зокрема, тимчасово встановити інші показники для дебіторської заборгованості, зменшити обмеження на розміщення коштів страховиків в одній банківській установі та збільшити показник перестрахування в одного перестраховика.

2. Скорочення податкового навантаження на страхові компанії – ініціювати перед Верховною Радою скасування подвійного оподаткування у страхуванні, тобто відмовитись від 3% податку на суму всіх страхових платежів, залишивши тільки застосовуваний для всіх юридичних осіб у країні податок на прибуток.

3. Створення механізму свого роду «миттєвого рефінансування» за підтримки НБУ та банків, насамперед державних.

4. Можливість пільгового кредитування під термінові депозити, розміщені в українських банках, та наявні у страхових компаній ОВДП, у яких розміщено резерви.

5. Часткове вивільнення коштів страховиків із додаткових гарантійних фондів Моторного (транспортного) страхового бюро України, які підуть на виплати громадянам, які постраждали у Дорожньо-транспортній пригоді.

6. Скасування явної чи непрямої дискримінаційної процедури «акредитації» у банках та за участю у тендерах.

7. Перегляд Положення НБУ щодо ведення діяльності зі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою для усунення обмежень на участь страховиків у такому страхуванні.

8. Стимулювання внутрішнього перестрахування.

9. Відстрочка набуття чинності всім нормами нових законів («Про страхування», «Про фінансові послуги») та підзаконних актів (Ліцензійних умов та ін.). Перенесення застосування в Україні МСФЗ 17.

Такі кроки на думку генерального директора асоціації Страховий бізнес Черняхівського В.В. необхідні, аби забезпечити страховикам можливість здійснювати виплати, тим самим підтримуючи громадян.

Отже, необхідно застосувати широкий і системний підхід, націлений в основному на створення умов для повоєнного розвитку галузі за рахунок дерегулювання, виключення можливості для будь-якої дискримінації на страховому ринку та заходів, які сприятимуть зростанню попиту на страхові послуги. Насамперед, підтримка з боку держави на рівні

регуляторних підходів потрібна невеликим та середнім страховим компаніям, компаніям, які значно постраждали від військових дій, а також національному бізнесу.

Література:

1. Антонив Р. Страхування під час війни. *Українська правда*. 2022. URL: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/04/14/685760/ (дата звернення: 23.05.2022)

2. Про страхування: Закон України від 1996 № 85/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text (дата звернення: 23.05.2022)

3. Про затвердження переліку населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та переліку населених пунктів, що розташовані на лінії розмежування: Розпорядження Кабінету міністрів України від 7.11.2014 р. № 1085-р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KR141085?an=2 (дата звернення: 23.05.2022)

4. Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 р. № 269. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2022-п#Text (дата звернення: 23.05.2022)

5. Гордієнко О., Шевчук С., Шаповал К. Життя довше за війну. *Forbes*. 2022. URL: https://forbes.ua/inside/zhittya-dovshe-za-viynu-viyskovi-dii-vdarili-po-ukrainskomu-strakhovomu-rinku-ale-vin-prodovzhue-pratsyuvati-shcho-varto-znati-klientam-v-ukraini-ta-za-kordonom-01042022-5219 (дата звернення: 23.05.2022)

6. Черняховський В. В. План Маршала для українського страхового ринку. *НВ Бізнес*. 2022. URL: https://biz.nv.ua/experts/kak-povliyala-voyna-na-strahovoy-rynok-ekspert-poslednie-novosti-50237940.html?fbclid=IwAR2Up0GHMoNTaAZVDQFtnYlkYaXCyjEDYyccZNWcM9CtLV5LZYf15RaPqXc

Денисюк Мар'яна Сергіївна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Пильгун Наталія Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ

Становлення судового прецеденту як джерела права триває вже не одне тисячоліття і ґрунтується на ідеї справедливості того судового рішення, яке не відрізняється від раніше прийнятого за збігу фактичних обставин справи, що розглядаються.

Повноцінне й провідне місце в системі джерел права судовий прецедент посів у англо-американській правовій сім'ї, де він існує нарівні із законодавством і трактується як правова норма, створена судом під час розгляду конкретної справи. У країнах романо-германської правової сім'ї система судової практики, як правило, не виходить за межі тлумачення закону та не визнається офіційною формою права, оскільки спирається на концепцію, згідно з якою судове рішення є обов'язковим лише для сторін – учасників судового розгляду. У більшості з них значення мають не стільки судові рішення з окремих справ, скільки узагальнення судової практики з певних категорій таких справ [1, с. 76, 79]. Однак сьогодні спостерігаються дві взаємопов'язані тенденції: інтервенція закону і законодавчої культури у сферу загального права, з одного боку, і

зростання ролі судової діяльності та прецедентної практики в континентальному праві – з іншого [2, с. 45].

В Україні судовий прецедент офіційно не визнається джерелом права. Але оскільки судова практика набуває все більшого значення, то в наукових колах обґрунтовується ідея про необхідність визнання за судами права не тільки на правозастосовну, а й на правотворчу діяльність, яка могла б сприяти заповненню прогалин у правовому регулюванні та усуненню суперечностей у чинному законодавстві. І такий погляд заслуговує на увагу. Адже фактично в нашій державі окремі рішення судів також мають нормативний характер.

Особливе місце у правовій системі належить рішенням Конституційного Суду, які згідно зі статтею 150 Конституції України є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Те ж стосується і рішень Верховного Суду, прийнятих у результаті перегляду рішень спеціалізованих судів у частині неоднозначного тлумачення норм права. Наприклад, рішення Конституційного Суду можуть зумовлювати наслідки загального значення і набувати нормативно-правового характеру, оскільки КСУ, здійснюючи офіційне тлумачення закону, іноді не лише часто скасовує окремі його положення, а й встановлює нові нормативні розпорядження. Таким чином, Конституційний Суд виступає фактично суб'єктом законодавчої діяльності, хоча це і виходить за межі його повноважень.

Питання судового прецеденту, як джерела права набуло особливої актуальності в Україні під час проведення судово-правової реформи, внаслідок інтеграції нашої держави до європейського співтовариства. Адже підписання та ратифікація Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року зобов’язує нашу державу виконувати рішення Європейського суду з прав людини в будь-яких справах, у яких вона виступає стороною. Підтвердженням цьому є Закон України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ст. 17 якого наголошується, що суди України при розгляді справ застосовують Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини, як джерело права. Ці та інші норми українського права дають підстави стверджувати про місце судового прецеденту в правовій системі України та можливість застосування прецеденту як джерела права національних судів [3].

Л. М. Ніколенко зауважує, що з моменту отримання Україною незалежності спочатку постанови Пленуму Верховного Суду України, постанови й роз'яснення вищих судових інстанцій, узагальнення практики, а згодом вироблення правових позицій оновленим Верховним Судом відіграють усе вагомішу роль у процесі здійснення правосуддя. Причиною цього є велика кількість прогалин у законодавстві, а також наявність формулювань, які дають підстави двояко тлумачити їх зміст. Вони фактично пояснюють і доповнюють зміст нормативно-правових документів усіх рівнів – від відомчої інструкції до конституційного закону України, не будучи при цьому офіційно визнаним джерелом права. Вчений звертає увагу й на те, що новелою в законодавстві є запровадження інститутів «зразкова справа» й «типова справа», котрі нині перебувають у центрі дискусії щодо появи в правовій системі України реальних ознак прецедентного права. Ці інститути покликані забезпечити ефективність, однаковість і передбачуваність у прийнятті рішень і застосуванні судової практики у визначених правовідносинах. Тобто це крок до визнання судового прецеденту в Україні й об'єднання в правовій системі нашої держави ознак та особливостей обох правових сімей, англосаксонської та романо-германської [4, с. 65].

Отже, можна констатувати, що в умовах глобалізації та розвитку інтеграційних процесів спостерігається взаємопроникнення правових систем: у країнах, для яких характерним є прецедент, збільшується питома вага статутного права, а в континентальній правовій сім'ї підвищується роль прецеденту. Євроінтеграційні процеси в Україні сприяють упровадженню в українське законодавство європейських стандартів і законодавчих норм, у межах яких судовому прецеденту відводиться важлива роль. Так, аналіз змісту низки підписаних Україною міжнародно-правих документів дає змогу зробити висновок про можливість визнання як джерел права прецедентів, створених Європейським судом з прав людини.

Отже, позитивний вплив прецеденту на вирішення справ у суді, а також в цілому на регулювання суспільних відносин і подолання прогалин у законодавстві, можна говорити про потребу його впровадження на законодавчому рівні як офіційного джерела права. Однак ідеалізувати судовий прецедент як джерело права не слід, оскільки він має ряд недоліків, серед яких одним із основних є суперечливість судових рішень,

які можуть виноситися по одному і тому ж питанню. А тому необхідно забезпечити реальну незалежність судової гілки влади, всебічність та об’єктивність розгляду справ і, безперечно, законність та обґрунтованість прийнятих судових рішень.

Література:

1. Журавльов А. В. Судовий прецедент як джерело права в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. С. 75-84. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/8941
2. Чорномаз О. Б. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 42-48.
3. Марченко А. А. Поняття судового прецеденту та його місце у правовій системі України. URL: https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/2214-ponyattya-sudovogo-pretsedentu-ta-jogo-mistse-u-pravovij-sistemi-ukrajini.html
4. Ніколенко Л. М. Визначення місця судового прецеденту в системі джерел українського права. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 3(51). С. 63-68.

Мельникович Михайло Степанович, доцент кафедри право, доктор філософії (PhD) за спеціальністю 081 Право, ЗВО «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА», м. Івано-франківськ, Україна

СПОСОБИ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА: ОБ’ЄКТИВІЗМ, СУБ’ЄКТИВІЗМ, ІНТЕРСУБ’ЄКТИВНІСТЬ

Філософія права об'єднує науку про право з усією сукупністю гуманітарного знання, яка не складає єдиного цілого, але включає в себе всі науки про людину і середовище його проживання, самовираження і самоздійснення. І перший крок на шляху набуття цією наукою свого

статусу пов’язаний з визначенням поняття права. Право це – система норм (правил поведінки) і принципів, встановлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, які формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу [1, с. 2-4].

У рамках класичної філософської традиції виділяються дві групи філософсько-правових теорій: об'єктивістські (матеріалістичні) і суб'єктивістські (ідеалістичні). Похідними від категорій об'єкта і суб'єкта є терміни об'єктивізм і суб'єктивізм, які дають можливість розрізняти правові концепції в залежності від уявлень про те, чи черпає правосвідомість правові зміст з об'єкта, об'єктивних відносин, чи із суб'єкта, самої свідомості. Саме вони є основними способами осмислення і обґрунтування права [2, с. 56].

Правовий об'єктивізм. Світоглядно-методологічною підставою правового об'єктивізму виступає матеріалістична установка виведення всіх ідеальних змістів з «життя», з об'єктивної реальності. Внаслідок цього правовий об'єктивізм розглядає право як частину іншої, чим воно саме, реальності. Правова реальність розглядається як реальність суспільних відносин, у глибині яких варто шукати підстави права, розгадку таємниці його сутності. У залежності від того, які відносини розглядаються в якості основних, виділяються різні об'єктивістські теорії. Важливими виділяють такі, як: юридичний біологізм (основи права вбачають у біологічній організації людини, у головних біологічних потребах, які можуть бути задоволені за допомогою права), юридичний економізм (фактичні відносини визначаються економічними факторами), політичний об'єктивізм (вираження існуючих владних відносин і є правовим порядком), культурно-історичний об'єктивізм (право виникає спонтанно із народного духу, тим самим являється невід’ємною частиною цілісної культури народу), соціологічний об'єктивізм (представники напрямку як джерело правосвідомості розглядають винятково реально існуючі відносини, що вивчаються соціологією) та ін. [3, с. 21].

Оскільки об’єктивізм не може дати відповідей на головні питання філософії права про критерій справедливості, оскільки через ототожнення належного і фактичного неможливо зайняти ніякої ціннісної позиції стосовно існуючим умовам, а отже, не можна сказати справедливі ці

відносини чи несправедливі, оскільки вони просто дані як необхідні; 2) про нормативну силу права, оскільки з того, що закони обумовлені потребами, випливають із соціальних умов, зовсім не випливає, що їм необхідно підкорятися; 3) про власну природу права, оскільки право зводиться до його соціальної основи й ототожнюється з цією основою) виникає потреба в дослідженні іншого способу обґрунтування права.

Правовий суб'єктивізм. Протилежним способом обґрунтування права є правовий суб'єктивізм, який являє собою найбільш розвинену форму природно-правового мислення. Джерелом правосвідомості можна визначити і вивести із ідеї чи сенсу права, що відкриваються у свідомості суб'єкта, внаслідок чого суб'єктивізм близько підходить до виявлення власної природи права, що не зводиться до сутності суспільних відносин [4, с. 85-88].

Важливою перевагою саме цього способу обґрунтування права є те, що позиція суб'єктивізму, що орієнтується на суб'єкта як на категорію, з якою безпосередньо корелює поняття права, є кращою, ніж позиція об'єктивізму, для якої характерна зневага до суб'єкта. Саме суб'єкт як носій ідеї права, сенсу справедливості є джерелом правопорядку. Основними формами прояву суб'єктивізму в правовій філософії виступають раціоналізм (представники притримуються позиції, згідно з якою джерело правопорядку повинно бути знайдене в ідеї права) і філософія цінностей (фундаментальне положення якого полягає в тому, що цінності існують як незалежні сутності в автономній ідеальній сфері, вони даються людині в акті емоційної інтуїції та мають чіткий порядок) [3, с. 6].

Відносно новим способом обґрунтування права вчені виділяють інтерсуб'єктність. Концепції цього способу характеризуються тим, що існують певні спроби подолати характерне для класичної філософії права протистояння об'єкта і суб'єкта, буття і свідомості, іншими словами прагнуть до урахування об'єктивних умов та ідеї права у процесі створення і застосування законів. Принцип інтерсуб'єктивності характеризується тим, що сенс права розкривається у взаємодії суб'єктів (хоча би двох , а в принципі – усіх).

До основних ознак нового зразка (парадигми) сучасної концепції природного права слід віднести:

- перехід від моносуб'єкта до полісуб'єкту;
- визнання мови як справжньої реальності;
- обґрунтування права як нової концепції справедливості;
- право в цьому сенсі стає не просто учасником відносин, а й способом буття.

Сучасними концепціями в цій теорії обґрунтування права є онтологічна і комунікативна. Онтологічна представлена правовим екзистенціалізмом (акцентує свою увагу на унікальності буття людини), правовою герменевтикою (розуміння права завжди пов’язане із саморозумінням людини). Щодо комунікативної філософії, то представники цього напрямку (Карл-Отто Апель, Юрген Хабермес) вважають, що основним предметом і методом дослідження постає повсякденне мовленнєве спілкування між людьми. Комунікація перетворюється на парадигму філософування, що заступає філософію буття та філософію свідомості.

Методологія філософії права являє собою найбільш загальний, філософський рівень методології права. Вона включає критичний аналіз водночас конкуруючих і взаємодоповнюючих способів осмислення права: 1) правового позитивізму; 2) правового об'єктивізму; 3) правового суб'єктивізму (класичних концепцій природного права); 4) правової інтерсуб’єктивності (некласичних концепцій природного права). Кожна з теорій застосовна для рішення визначеного кола задач відповідно до принципу доповнюваності, з чого випливає висновок про недопущення абсолютизації якого-небудь з цих підходів, необхідність обліку їх можливостей і меж. У той же час, в сучасних умовах пріоритетним є інтерсуб’єктивний підхід.

Список використаних джерел:

1. А. М. Єрмоленко. Комунікативна філософія // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4421

2. Електронний ресурс: https://zen.in.ua/filosofiya-prava/metodologiya-filosofiyi-prava/
3. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). – М., 2000.
4. Печерський В. Г., Трубін Ю. Ю., Кунченко-Харченко В. І. – Правознавство.

Ухач Василь Зіновійович,
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Західноукраїнський національний університет

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ З МОСКОВСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ СТРУКТУРАМИ (др. пол. 50-х рр. ХХ ст.) (сучасна українська історіографія)

Вітчизняними дослідниками, особливо в останнє десятиліття, проведені ґрунтовні дослідження, які проливають світло на особливості, форми та методи боротьби репресивно-каральних сил у їх боротьбі з українським національно-визвольним рухом. Я. Антонюк досліджував питання діяльності радянської агентури та використання силовими органами спецпрепаратів та оперативної техніки [1]. Протиборство спецпідрозділів радянських сил та націоналістичного підпілля аналізув Д. Вєдєнєєв [2]. Дрогобицький науковець В. Ільницький у переліку власних наукових праць про національно-визвольну боротьбу в Карпатському краю ОУН, розкриває особливості боротьби радянської карально-репресивної системи проти самостійницького руху, використання оперативними органами компрометаційних прийомів, залучення повстанських родин в агентурно-оперативних заходах [3]. Історико-правова оцінка боротьби органів внутрішніх справ проти структур націоналістичного підпілля та повстанських відділів здійснена в наукових розробках Ю. Кульгавець [6]. Нормативним засадам репресивної

політики сталінського режиму на українських землях присвячена наукова стаття Л. Місінкевича [9]. Методи боротьби і тактику дій радянських репресивних органів проти ОУН(б) і УПА аналізують у своїх наукових працях М. Марчук, С. Макарчук, М. Нагірняк, І. Патер. На діяльності агентури, спецбоївок, оперативних спецгруп у боротьбі з українським визвольним рухом акцентують увагу В. Сергійчик та О. Сущук.

У цілому вітчизняні дослідники в оцінці боротьби ОУН(б) і УПА з радянськими карально-силовими органами виокремлюють наступні узагальнення.

По-перше, відновлення радянської влади на звільнених з кінця 1944 року західноукраїнських землях відбувалося силовими методами, оскільки друге повернення на терени краю і процеси «другої» радянизації були зустріті відкритим збройним спротивом ОУН(б) і УПА. Суб'єкти національно-визвольного руху виступали для сталінського режиму потужним дестабілізуючим чинником, суттєво перешкоджаючи здійсненню форсованих соціалістичних перетворень та відволікали суттєві людські, матеріальні та військові ресурси. Оголосивши українському самостійницькому рухові відкриту війну, тоталітарний режим застосував цілий комплекс військово-політичних, правовий, економічних, соціальних та ідеологічних заходів. Використаний силовими структурами маховик карального інструментарію лавиноподібно захопив місцеве населення, яке опинилося в лещатах своєрідного заручництва у смертельному протистоянні обох протиборствуючих сторін [5, 39].

По-друге, прагнучи радянізувати західноукраїнські землі тоталітарний режим цілковито ігнорував (і це незважаючи на «досвід» першої радянизації у 1939 – серед. 1941 років – *Авт.*) багатовіковий специфічний історично сформований життєвий уклад населення західноукраїнського регіону, усталені місцеві звичаї та традиції [4, 230]. Маючи «досвід» апробування жорстоких, терористичних, військових й адміністративних методів на Великій Україні, радянський режим бездумно проте переконливо рецепіював їх на землі Західної України. Концептуальними видаються міркування дослідниці Ю. Кульгавець, яка у власному історико-правовому дослідженні особливостей діяльності органів внутрішніх справ у західних областях проти збройного підпілля, об'єктивно наголошує, що в радянській державі (на базі марксистсько-ленінської теорії) «було створено жорстокий механізм організації

суспільства за ознакою класової приналежності з позицій «свій-чужий». Причому класова належність стала прямо впливати на правове становище індивіда і ступінь кримінального покарання обвинуваченого. Украй заполітизоване суспільство породжувало і заполітизоване право, відмінною рисою якого був класовий підхід до визначення принципів і видів системи покарань» [7, 12]. Сформувалося позитивістське праворозуміння, в якому закон (право) цілковито поступався пануючій комуністичній доктрині, ідеології. У цьому контексті концептуально-методологічного значення набувають висновки О. Лисенка, який акцентує увагу на принциповій обставині: «оголосивши всі збройні формування самостійницької орієнтації «бандитами», а весь рух «бандитизмом», і нацисти і більшовики тим самим вивели їх з політичної площини в суто кримінальну. У зв'язку із цим, українські повстанці перетворювалися з партизанів чи комбатантів на кримінальний елемент [...]» [8, 17]. Загалом у 1939-1950 – х роках сталінським режимом у західних областях України основний акцент робився на політичній складовій бандитизму. Власне органам внутрішніх справ (*далі* – ОВС) відводилася ключова роль у ліквідації структур самостійницького руху. Попри поліфункціональний характер діяльності ОВС ключовим завданням залишалося ліквідація ОУН(б) і УПА [7, 14].

По-третє, з другої половини 1940-х років сталінський режим оголосив націоналістичному підпіллю та повстанським відділам широкомасштабну війну, використовуючи різні форми і методи боротьби. Зокрема використовувалися частини регулярної армії, збройні загони НКВС, спецслужби, так звані «яструбки», а з 1946-1947 років більш «витонченіші» методи боротьби: спецзасоби, агентурно-бойові групи, компрометації перед підпіллям окремих членів, створення легендованих проводів.

Таким чином, вітчизняні науковці мають єдині погляди у висновку про значну народну підтримку українського визвольного руху, що пояснюється не тільки бажанням відновлення української державності, але й не сприйняттям населенням сутності радянських порядків, жорстокістю викорінення радянським тоталітарним режимом української ідентичності, що складало альфу і омегу сутності політики комуністичної влади. Дослідники вказують, що безкомпромісний характер протиборства обох ворогуючих сторін спричинив значні людські втрати як учасників

збройного протистояння, так і мирного населення, завдав значних матеріальних збитків. З військової точки зору антикомуністичний опір націоналістичного підпілля та повстанської армії зазнав поразки, але національно-визвольний рух не був випадковістю, не був полишений реального сенсу і в майбутньому дав добрі плоди. Усталено висновок про цілковиту моральну, ідейну перемогу українського національно-визвольного руху. Він забезпечив живучість національної ідеї в наступних етапах національно-визвольної боротьби.

Література:

1. Антонюк Я. М. Застосування спец препаратів і оперативної техніки НКВС-НКДБ-МВС-МДБ в антиповстанських операціях на Волині (1944-1954 рр.). *Науковий вісник Волинського національного у-ту ім. Л. Українки. Серія. Історичні науки*. 2009. № 13 С. 241-249.
2. Вєдєнєєв Д. В. Організація, тактика й методи дій радянських оперативно-військових сил у протиборстві з національно-визвольним рухом в Західній Україні (1945-1950-ті рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2010. Вип. 16. С. 211-227.
3. Ільницький В. Використання репресивно-каральними органами повстанських родин в агентурно-оперативних заходах у Карпатському краї ОУН (1945-1950 рр.). *Українознавство*. 2012. № 2. С. 68-75.
4. Ільницький В. І. Боротьба радянської репресивно-каральної системи проти українського визвольного руху в Дрогобицькій області в 1948-1949 рр. *Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Л. Українки. Серія: Історичні науки*. 2009. № 13. С. 230.
5. Зубченко С. П. Заходи боротьби радянської влади з опозиційними національними рухами на звільнених від окупації територіях (1944-1945 рр.). *Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць*. 2015. Вип. 103(12). С. 39.
6. Кульгавець Х. Ю. Діяльність радянських органів внутрішніх справ проти українського збройного підпілля у 1944-1950 рр.: історіографія наукової проблеми. *Університетські наукові записки*. 2011. № 1 (37). С. 47-55.
7. Кульгавець Х. Ю. *Діяльність органів внутрішніх справ у західних областях Української РСР проти збройного підпілля в 1944-1950 рр.:*

історико-правове дослідження: автореф. дис… к.ю.н. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2012. С. 12, 14.
8. Лисенко О. Український національно-визвольний рух 30-50-х рр. XX ст.: суспільний контекст і науковий вимір. *Галичина*. 2013. Ч. 24. С. 17.
9. Місінкевич Л. Л. Нормативні засади репресивної політики радянської влади в Україні в 40-50-ті рр. XX століття. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3. С. 10-19.

Соп'яненко Оксана Юріївна,
аспірант Сумського національного аграрного університету

Науковий керівник:
Курило Микола Петрович,
доктор юридичних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОСОБЛИВОСТІ СУТНОСТІ

Забезпечення верховенства права, у тому числі при здійсненні цивільного судочинства – один з основних шляхів розвитку теорії та практики правосуддя в цивільних справах. У зв'язку з цим викликає особливий дослідницький інтерес поняття «верховенство права», що набув широкого поширення та тлумачення у вітчизняній правовій доктрині.

Одразу зауважимо, що певним орієнтиром для сучасного осмислення сутності верховенства права можуть бути узагальнені положення та висновки, подані Європейською комісією за демократію через право (Венеціанська комісія) у доповіді про верховенство права. Європейські правознавці, не даючи самого визначення поняття, акцентують увагу на його складових. Зазначаючи широку сферу можливого застосування верховенства права, автори вказують на такі його складові, як доступність суду, справедливість судочинства, рівність громадян перед законом і низку інших. По суті, йдеться про захищеність права, механізми захисту, які мають бути справедливими [1].

Здавалося б, європейська правова доктрина досить чітко дала відповіді на питання щодо складових верховенства права, залишаючи за собою можливість подальшого осмислення цього поняття та простежування за неминучою еволюцією поглядів на нього. Для вітчизняної юридичної науки та практики характерні дещо інші особливості.

Цивілістична процесуальна наука продовжує досліджувати верховенство права, все більше приділяючи йому увагу як принципу цивільного судочинства. Зауважимо, що така позиція має під собою нормативні підстави. Проведені дослідження не лише актуалізують необхідність сучасного вивчення системи та класифікації принципів з позиції визначення в них місця верховенства права, а й відкривають можливість наукового аналізу належної регламентації цього принципу. Це важлива сторона пізнання, але видається, що далеко не єдина.

Осмислення верховенства права як принципу цивільного судочинства є характерним для вітчизняного законодавця. Це спроба акцентувати увагу і надати ще більше значення ідеям. У цьому сенсі показовими є судження вчених про верховенство права як стандарт правотлумачення і правозастосування, метапринцип, дія якого зумовлена реалізацією інших засад цивільної процесуальної діяльності – законності, правової визначеності, пропорційності та інших. У результаті аналізу прецедентної практики Європейського Суду з прав людини є правомірною та різноаспектною характеристика верховенства права. Ми загалом підтримуємо запропоновані напрями наукового пошуку. Разом із тим, вважаємо за доцільне висловити деякі судження та гіпотези.

Необхідність реального забезпечення верховенства права є ключовою ідеєю при проведенні реформ судової влади та цивільного судочинства. Можна навіть говорити, що це є домінанта сучасного розвитку цивільних процесуальних систем.

Для імплементації усталених уявлень про верховенство права важливе значення мають саме судочинні аспекти поняття. Очевидно, що не всі сторони цього явища належать до сфери реалізації судової влади. Пріоритет прав людини, наявність ефективних засобів правового захисту, можливості судового контролю за дотриманням прав та свобод людини, баланс інтересів окремого індивіда та суспільства, якість закону багато в

чому стосуються діяльності державних органів, характеристикою держави як демократичної та правової. А для нас значущим є вивчення верховенства права з позиції здійснення правосуддя в цивільних справах.

У цьому плані теоретичні положення та висновки про верховенство права як принцип цивільного судочинства, на наш погляд, обмежують можливості наукового аналізу. Верховенство права при такому підході ставиться в один ряд із явищами, явно меншими за своїми масштабами. Не змінює ситуації і розгляд верховенства права як якогось метапринципу, що складається з підпринципів, вкладених у забезпечення єдності правозастосування, балансу публічних і приватних інтересів, доступності правосуддя. Навряд чи дію верховенства права окреслено рамками правових постулатів про пропорційність та правову визначеність. Верховенство права варто розглядати дещо ширше.

Проголошення верховенства права та його нормативна регламентація серед принципів не має стати самоціллю будь-яких змін порядку здійснення цивільного судочинства. Реформи у сфері правосуддя мають бути спрямовані на забезпечення справедливості судового розгляду, винесення законних та справедливих судових рішень, що викликають довіру лише через те, що процедура розгляду та вирішення цивільної справи була належною. Це дає можливість говорити про верховенство права не лише як про засаду цивільного процесу, а й як про передумову здійснення всіх цивільних процесуальних дій, концептуальну підставу здійснення цивільних процесуальних прав та виконання цивільних процесуальних обов’язків судом та учасниками судового процесу.

Такий підхід актуалізує проблему реалізації верховенства права, яке має знаходити свій вияв на всіх етапах здійснення правосуддя у цивільних справах, у тому числі, кореляції із загальною засадою доступності суду та функціональними принципами цивільного процесу, пошуку та обґрунтування таких механізмів і судових процедур, що відповідають інтересам користувачів судової влади та її природи і охоплюються поняттям справедливого судового розгляду.

Література:

1. Доклад о верховенстве права, утвержденный Венецианской комиссией на 86-й пленарной сессии (Венеция, 25-26 марта 2011 года). Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия). 19 с. С. 3, 5, 6, 7, 10, 11, 12.

Дехтярьов Євген Валентинович,
кандидат юридичних наук,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО, ЩО ВИЛУЧЕНЕ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Регламентація обшуку в чинному законодавстві передбачає поєднання форм подальшого і попереднього судового контролю. Відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК України вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі суду, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном. Іншими словами, вилучення майна під час обшуку потенційно призводить до двох альтернативних юридичних наслідків: або воно є *тимчасово вилученим* і в залежності від обставин підлягає арешту чи подальшому поверненню власнику; або це майно автоматично набуває статусу такого, *що отримано на підставі ухвали слідчого судді (тобто є вилученим)*, і його повернення залежить від розсуду слідчого (прокурора).

Разом із тим відсильний характер норми ч. 7 ст. 236 КПК України, застосування оціночного поняття «перелік, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання», сьогодні порушує проблему різночитання вказаних положень з боку суб'єктів правозастосування й науковців. Одним із таких питань є проблема доцільності накладення арешту, що вилучене під час проведення обшуку та позначено як предмет відшукування в ухвалі суду.

Як наслідок, вивчення правозастосовної практики свідчить, що сьогодні в діяльності певних правоохоронних органів вироблено підхід за

якого будь-яке майно, яке вилучене під час обшуку, підлягає обов'язковому подальшому арешту слідчим суддею в порядку ст. ст. 170-174 КПК України. Причому, звернення з клопотанням про накладення арешту здійснюється незалежно від ступеню конкретизації предметів відшукування у резолютивній частині судового рішення про дозвіл на обшук. Своєю чергою, суддями першої й апеляційної інстанцій у таких випадках юридичний факт вилучення майна на підставі судового рішення розглядається не як самостійна підстава для його утримання органом досудового розслідування, а як окрема стадія, що підтверджує виключно законність його відшукування в житлі чи іншому володінні особи [1; 2].

Примітно, що доречність цього підходу неодноразово підкреслювалась науковцями. Їх основним аргументом є те, що ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку не може бути тим судовим рішенням, яким повинна визначатися доля вилучених речей. На думку М. С. Городецької судовий контроль під час вирішення питання щодо проведення обшуку спрямований на забезпечення права особи на недоторканість її житла чи іншого володіння, тоді як судовий контроль під час вирішення питання про накладення арешту на майно спрямований на забезпечення права особи на власність. Тому лише під час останнього можуть бути розглянуті підстави обмеження права власності [3, с. 265]. Варто зауважити, що обмеження недоторканості житла чи іншого володіння не є самоціллю під час проведення обшуку, метою цієї процесуальної дії є відшукування та вилучення певного майна. Якщо буде недоведений факт зв'язку речей і документів з обставинами кримінального провадження, у дозволі на проведення обшуку буде обґрунтовано відмовлено. Тому під час надання судового дозволу на проведення обшуку так само здійснюється контроль за дотриманням прав й інтересів власників майна.

Ще одним аргументом запровадження подальшого судового контролю за правомірністю утримання майна, що входить до переліку, визначеному в ухвалі слідчого судді, є неможливість оскарження в апеляційному порядку рішення про дозвіл на проведення обшуку. О. Г. Шило зазначає, що коли вилучене майно, індивідуалізовані ознаки якого були наведені в ухвалі слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку, не потребує подальшого накладення на нього арешту, заінтересована особа позбавляється можливості оскарження в

апеляційному порядку рішення про обмеження її права власності (а тому і позбавляється ефективного судового захисту свого права, що гарантується ст. 55 Конституції України). Адже предметом апеляційного оскарження під час досудового розслідування є лише ті рішення слідчого судді, що визначені у переліку ч. 1 ст. 309 КПК, серед яких є тільки арешт майна або відмова в ньому (п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК України) [4, с. 378]. Утім, необхідно зауважити, що в чинному кримінальному процесуальному законодавстві немає жорсткої кореляції між обмеженням невід'ємних прав особи та можливістю оскарження судового рішення на підставі якого втручання відбулося. Наприклад, порушення недоторканості житла як конституційного права людини не передбачає можливість оскарження в апеляційному порядку рішення суду про дозвіл на проведення обшуку.

На користь вищевказаного підходу ще може свідчити існуючий процесуальний порядок поводження з речовими доказами. Відповідно до положень ч. 2 ст. 100 КПК України речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження чи нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю, крім випадків, отримання дозволу судді на тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160-166 КПК України), або його арешту (ст. 170-174 КПК України). Виходячи зі змісту вказаних статей, як зазначає О. Г. Шило, будь-який речовий доказ, що вилучений під час обшуку, не може минути стадію арешту майна, в протилежному випадку – він повинен бути повернутий його володільцю. Інших винятків із цього правила законодавець не передбачив [4, с. 377]. Оскільки предметом відшукування під час обшуку є майно, що зазвичай має властивості речових доказів, може здатися, що питання його арешту є вирішеним. Водночас, на наше переконання, вимоги ч. 2 ст. 100 КПК України стосуються тільки тимчасово вилученого майна та вони не розповсюджується на речі і документи, що визначені як предмет відшукування в ухвалі слідчого судді про обшук. Положення ч. 7 ст. 236 КПК України, на відміну від загальних засад зберігання речових доказів, втілюють спеціальну підставу, що наділяє слідчого (прокурора) правом утримувати майно, вилучене час проведення конкретної слідчої (розшукової) дії.

Отже, суцільне прирівнювання майна, відшуканого під час обшуку, з тимчасово вилученим, насамперед, не відповідає вимогам процесуальної економії. Якщо є об'єктивні підстави, що свідчать про наявність прямого

або опосередкованого зв'язку вилученого майна з обставинами кримінального правопорушення, немає сенсу ускладнювати процес та «накопичувати» судові рішення щодо правомірності його утримання органом досудового розслідування. Вочевидь, за наведених умов попереджувальна функція з усунення небезпеки порушення права власності особи може бути ефективно реалізована слідчим суддею на стадії розгляду клопотання слідчого про проведення обшуку. В іншому разі, застосування положень ч. 7 ст. 236 КПК України, взагалі втрачає будь-який сенс.

Література:

1. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 17.07.2020 у справі № 991/5241/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90508446 (дата звернення 22.12.2021).
2. Ухвала Київського апеляційного суду від 21.09.2021 у справі № 757/23409/21-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100131137. (дата звернення 22.12.2021).
3. Городецька М. С. Окремі питання обмеження права на власність під час провадження обшуку. Підприємництво, господарство і прав. 2017, № 12. С. 263-267.
4. Шило О. Г. Актуальні питання застосування арешту майна в кримінальному провадженні. Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-прак. семінару (Харків, 27 трав.2016 року). Х.: Право, 2016. Вип. 7 С. 375-378.

Зубицька Ірина Володимирівна,
студентка юридичного
факультету, Донецький
національний університет імені
Василя Стуса

Науковий керівник:
Жданова Інна Євгенівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного в кримінального
права, Донецький національний
університет імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні слідчий експеримент успішно використовується у слідчій, оперативно-розшуковій та судово-експертній практиці. Слідчий експеримент стає все більш затребуваною слідчою (розшуковою) дією, оскільки науково-технічні досягнення надають можливість максимально відтворити обстановку проведення експерименту й середовища, у якому було вчинено кримінальне правопорушення, тим самим отримати нову максимально можливу доказову інформацію. Водночас на практиці слідчі нерідко допускають помилки, які не дозволяють використати результати експерименту в суді. Тому щоб досягти позитивного результату у кримінальному провадженні, доцільно розглянути особливості проведення даної процесуальної дії в аспекті ефективності роботи.

Вагомий внесок у розробку даної тематики зробили завдяки своїм працям такі науковці як: О. І. Котюк, Т. М. Балицький. Р. С. Бєлкін, П. Д. Біленчук, Л. І. Шаповалова, Н. І. Гуковська, М. С. Строгович, В. Я. Таційй, В. Ю. Шипітько, Є. О. Гусаченко, К. О. Чаплинський та інші.

Згідно з ч. 1 ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом

відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [1]. У цьому розрізі доречною вбачається думка науковців, що від того, наскільки грамотно слідчий спланує експериментальні дії, багато в чому залежить успіх слідчих дій у цілому, оскільки доказовою базою слугуватимуть оформлені протоколом результати експерименту (як позитивні, так і негативні) [2]. Для глибшого розуміння природи слідчого експерименту та ґрунтовнішого його дослідження слід проаналізувати характерні особливості, які властиві саме цій негласній (розшуковій) дії.

Першою ознакою слідчого експерименту є мета його проведення, зокрема перевірка дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішення щодо вчинення кримінального правопорушення [3, с. 150]. Слід зазначити, що тяжкість вчиненого злочину не є в цьому випадку визначальною ознакою, оскільки є необхідною умовою проведення більшості негласних слідчих (розшукових) дій. Тому основний акцент слід ставити саме на спостереженні за поведінкою такої особи та кінцевому результаті її поведінки, а саме на прийнятті нею рішення.

Другою характерною рисою є об’єкт пізнання, яким виступає сам злочинець у відповідних умовах. У контексті цієї ознаки слід зауважити про дискусію, що здавна триває в теорії оперативно-розшукової діяльності. Мова йде про те, чи допускається проведення слідчого експерименту щодо невстановлених осіб або ж його проведення пов’язане з конкретною особою. Прихильником першої позиції є В. В. Бачила, який говорить про допустимість проведення слідчого експерименту щодо об’єкта, коли особа невідома чи не встановлена, з метою попередження, виявлення й розкриття серійних злочинів певної категорії [4, с. 55]. Деякі вчені також обґрунтовують допустимість проведення спеціального слідчого експерименту щодо невстановленого кола осіб, посилаючись на досвід інших держав наголошуючи на можливості попередження перспективної загрози державній безпеці [5, с. 388]. Вважаємо, що проведення слідчого експерименту щодо невизначеного кола осіб є не зовсім виправданим, оскільки його можна провести лише за наявності інформації про причетність конкретної особи до вчинення суспільно-небезпечного діяння. У зв’язку з наведеним виникає необхідність

законодавчого закріплення норми про те, що за відсутності об'єктивної можливості встановити персональні дані про особу, щодо якої необхідно провести слідчий експеримент, до їх встановлення допускається проведення слідчого експерименту з обов'язковим зазначенням у постанові прокурора відомостей про особу, щодо якої проводиться такий експеримент, які в подальшому дозволять ідентифікувати цю особу (наприклад, номера мобільного телефону, адреси електронної пошти, місця проживання (або перебування) тощо).

Третьою ознакою спеціального слідчого експерименту є умови (обстановка), у яких він проходить. Законодавець закріплє положення про те, що це «створення слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної» [1]. Так, така обстановка повинна складатися на основі інформації про злочинну діяльність особи, наявної в слідчого або оперативного підрозділу і бути максимально наближеною до презюмованої злочинної діяльності особи, щодо якої проводиться експеримент.

Крім того, важливою умовою є те, що слідчий експеримент не повинен містити ознак «провокації». Відповідно до ч. 3 ст. 271 КПК України забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення злочину з метою подальшого його викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона не вчинила б, якби слідчий цьому не сприяв, або із цією ж метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем [1]. Таким чином, проводячи слідчий експеримент, слідчий або оперативний працівник повинні уникати провокації, оскільки в такому разі експеримент буде безрезультатним, тобто докази злочинної поведінки особи будуть недопустимими, їх не можна буде використовувати під час доказування.

Про результати контролю за вчиненням злочину у формі слідчого експерименту складається протокол, який повинен відповідати вимогам ст. ст. 104, 106, 252 КПК України. До нього додаються речі й документи, отримані під час цієї негласної слідчої (розшукової) дії [1].

Таким чином, проаналізовані ознаки дають можливість краще зрозуміти правову природу слідчого експерименту, відрізнити його як від інших форм контролю за вчиненням злочину, так і від негласних слідчих (розшукових) дій загалом. Для ефективного проведення слідчого експерименту необхідно дотримуватись таких умов: 1) отримані

показання вимагають перевірки або уточнення; 2) за допомогою інших слідчих дій це зробити неможливо; 3) особа погоджується взяти участь у перевірці; 4) ця особа запам'ятала обстановку та зможе впізнати й показати місце, про яке вона повідомила у своїх показаннях; 5) обстановка на місці не зазнала змін, що перешкоджають упізнаванню її допитаною особою. Дотримання зазначених умов забезпечить виконання всіх завдань, які слідчий ставить перед собою під час проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р., №4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, №9-10, №11-12, №13, ст.88.
2. Ковбаса В. В. Організаційно-підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 175-179.
3. Багрій М. В. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип.74. С. 386-391.
4. Бачила В. В. Оперативно-розшукова діяльність «слідчий експеримент»: теорія і практика. *Судовий вісник*. 2017. № 3. С. 54-59.
5. Рогатинська Н. А. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 149-153.

Когут Ангеліна,
студентка ІІ курсу юридичного
факультету Західноукраїнського
національного університету

КУЛЬТУРА СУДОВОЇ ПРОМОВИ ТА ЕТИКА СУДОВОГО РИТОРА

Одним із актуальних питань для юристів-практиків було й залишається питання культури судової промови та етики судового ритора. Адже для успішного виконання своїх професійних завдань юрист повинен

майстерно володіти мистецтвом слова, розуміти всі його аспекти та вміти правильно впливати на аудиторію.

Питання культури судової промови та етики судового ритора й риторики взагалі були предметом дослідження багатьох вчених-науковців і дослідників всіх часів. Одними із них є Аристотель, Цицерон, Петро Могила, Л. Мацько, Сковронська І., Гончаренко В., Сковронський Д., Ухач В. та інші.

Метою даної роботи є дослідження й аналіз аспектів культури судової промови та етики судового ритора.

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, слід розпочати із з'ясування сутності таких понять як «культура» та «етика».

Згідно із трактуванням сучасної енциклопедії України, культура – це прояв життя людини, що виражається у моделях поведінки, засобах і продуктах діяльності, зокрема ідеях, ідеалах, нормах та цінностях [1]. Звідси й випливає визначення поняття культури мислення оратора. Як вказує Ухач В. З., культура мислення оратора – це усвідомлене додержання принципів інтелектуальної роботи, принципів, продиктованих особливостями сучасного рівня наукового, технічного, художнього, морального розвитку суспільства [2, с. 59].

У свою чергу, етика – це наука, що вивчає сукупність елементарних правил поведінки й основних принципів моралі.

Вище описані поняття є важливими аспектами для судового оратора. Як ми знаємо, метою судової промови є переконання суду у правильності позиції оратора. Задля цього юрист повинен повпливати на думку учасників засідання, а це безпосередньо залежить від його риторичної майстерності й дотримання ним норм етики. Наприклад, судовий ритор не має права принижувати людську гідність, застосовувати незаконні засоби і методи для відстоювання своєї позиції, навмисно затягувати судовий розгляд справи, свідомо вводити в оману тощо. Лише моральні засади оратора можуть забезпечити досягнення поставленої мети [3].

Для якнайкращого впливу на адресата, оратору слід використовувати якості культури мови. До них належать: 1) багатство мови, що полягає у вмілому використанні лексики, зокрема професійної та дозволяє учасникам справи повністю зрозуміти суть того, що юрист збирається донести; 2) чистота мови – це невживання діалектів, слів-паразитів, вульгаризмів, жаргонізмів тощо. Вживання таких слів спотворює

нормативну лексику і викликає в учасників справи сумнів у професіоналізмі правника; 3) виразність – чіткість й правильність вимови, дотримання правил фонетики й наголошування слів, застосування мовленнєвих умінь і навичок. Це допомагає юристу привернути увагу аудиторії і забезпечити інтерес слухачів до промови; 4) якість і зрозумілість полягає у використанні мовних засобів, слів, словосполучень, речень, які будуть доступними для аудиторії, до якої оратор хоче донести інформацію, щоб всі учасники процесу зрозуміли, про що йде мова. Це не означає, що юристу не можна використовувати професійну лексику, це навіть треба робити, лише не варто перенасичувати доповідь «складними» словами; 5) точність полягає у вмінні оратора чітко мислити й донести свою думку до аудиторії, при цьому не суперечивши самому собі. Це допоможе оратору втримати увагу аудиторії; 6) правильність є найважливішою ознакою культури мови. Її слід розуміти як знання і правильне використання норм української літературної мови, тобто вміння будувати речення, правильно вимовляти й писати слова тощо. Це також допомагає привернути увагу аудиторії, бо правильну мову завжди приємно слухати [2, с. 61].

Якщо говорити про етику судового ритора, то можна зазначити, що для юристів дотримання норм етики не завжди дається так легко, як може здаватись. Нерідко правник може стояти в центрі колізій права і моралі. Юрист, з одного боку, повинен бути законослухняним громадянином з добре розвиненою правовою культурою, а з іншого боку – людиною з високими моральними цінностями.

Отже, відповідно до норм етики, під час судових дебатів оратор повинен:

Шанобливо ставитися до суду. У юриста має бути сформована чітка позиція, адже йому не можна вводити суд в оману чи обманювати. При цьому судовий оратор повинен дотримувати усіх норм процесуального права і, звісно, підкорятися суду.

Поважати процесуального противника. Наприклад, вважається неетичним використання помилок адвоката іншої сторони, тим більше, якщо це не має відношення до суті справи. Юрист повинен з повагою відноситись і звертатись до свого конкурента, при цьому дозволяється справедлива критика позиції іншої сторони.

Коректно ставитися до всіх учасників судового процесу. При цьому варто пам'ятати і про презумпцію невинуватості, і про те, що навіть злочинець має права і їх треба поважати [4].

Резюмуючи вищевикладене, можна сказати, що культура судової промови та етика є важливими аспектами для судового ритора при виконанні його професійних обов'язків. Вміння правильно й коректно висловлюватись, поважати колег, бути тактовним, діяти згідно з нормами чинного законодавства і моралі тощо, безумовно, є одним із найважливіших якостей юриста. Адже виконуючи свої професійні обов'язки, варто завжди залишатись людиною з високим рівнем культури і моральних цінностей, бо завданням правників, в першу чергу, є відновлення справедливості й захист інтересів суспільства.

Література:

1. Попович М. В. Культура. *Енциклопедія Сучасної України*: електронна версія / гол. редкол.: Дзюба І. М., Жуковський А. І., Железняк М. Г. та інші. Київ, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51449 . (дата звернення: 30.04.2022).
2. Ухач В. З. Судова риторика: опорні конспекти лекцій. Тернопіль: ТНЕУ, 2011. 114 с.
3. Етика судової промови. URL: https://pidru4niki.com/2015073065431/pravo/etika_sudovoyi_promovi (дата звернення 30.04.2022).
4. Специфіка промов у судових засіданнях. URL: https://stud.com.ua/65432/ritorika/spetsifika_promov_sudovih_zasidannyah (дата звернення 30.04.2022).

Середенко Валерія Вячеславівна,
студентка 2-го курсу Юридичного
факультету Чернівецького
національного університету
ім. Юрія Федьковича

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОНКУРЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Конкуренція, з латинської concurere – термін, що означає боротьбу та суперництво. Насправді, конкуренція норм є дуже поширеною у кримінальному праві, однак сам Кримінальний кодекс України не містить нормативного визначення цього поняття. У зв‘язку з цим, враховуючи різні погляди вчених, у науці кримінального права сформувалося декілька дефініцій цього явища.

Так, М. Й. Коржанський вважає, що конкуренція між нормами – це ситуація, яка виникає тоді, коли суб’єктом було вчинено одне кримінальне правопорушення, що містить ознаки, передбачені двома чи кількома кримінально-правовими нормами. У роботах Н. А. Власенка спостерігається такий підхід до трактування конкуренції: він розглядає її як один із видів колізії правових норм. Інша позиція вчених полягає у тому, що колізія є різновидом конкуренції. А окремі науковці і зовсім ототожнюють ці поняття, хоча вони все-таки мають суттєві розбіжності та не є однаковими за змістом. Отож, на основі різних визначень поняття конкуренції можна запропонувати наступне: конкуренція кримінально-правових норм - це явище, що має місце у випадках, коли вчинене особою кримінальне правопорушення підпадає під регулювання принаймні двох кримінальних правових норм, оскільки вчинене протиправне діяння містить ознаки кожної з них, проте в результаті для кваліфікації правопорушення обирається лише одна норма [1, с. 90-91].

Норми, що конкурують характеризуються своєю взаємозалежністю. Вони є взаємопов‘язаними, так як передбачають спільні ознаки вчиненого суб‘єктом кримінального правопорушення, однак із різним ступенем узагальнення та обсягом. Часто можна помітити схожість таких норм за змістом. Природа конкуренції кримінально-правових норм полягає в тому, що законодавець прагнув диференціювати кримінальну відповідальність

шляхом її посилення в одних нормах та пом‘якшення в інших. Тому важливим моментом задля правильної кваліфікації вчиненого кримінально-протиправного діяння є вирішення цієї конкуренції. Тобто розв‘язання проблеми, яка ж саме кримінально-правова норма, із тих, що конкурують, повинна бути застосована в конкретній ситуації.

Питання різновидів конкуренції кримінально-правових норм теж є доволі дискусійним. Однак, за загальним правилом у національному кримінальному законодавстві прийнято виділяти наступні три її основні види: 1) конкуренція загальної та спеціальної норм; 2) конкуренція частини та цілого; 3) конкуренція кваліфікуючих або пом'якшуючих ознак складу кримінального правопорушення (або конкуренція спеціальних норм). Критерієм такого поділу є різниця у співвідношенні та взаємозалежності між нормами.

Загальними та спеціальними кримінально-правовими нормами є норми, що регулюють порівняно схожі явища, охороняють однорідні суспільні відносини та передбачають подібні категорії кримінальних правопорушень. Проте загальна норма є значно ширшою за обсягом, у той час як спеціальна – повнішою за змістом. Їхнє співвідношення можна охарактеризувати як «рід та вид» відповідно. Наприклад, загальна норма охоплює коло таких кримінальних правопорушень як умисне вбивство, а спеціальна у свою чергу регулюватиме лише частину такого кола, тобто різновид кримінального порушення – умисне вбивство з корисливих мотивів. Поряд із цим, спеціальна норма повинна містити всі ознаки загальної, а також одночасно і власні специфічні. Більшість науковців притримуються думки, що при цій конкуренції перевагу потрібно віддавати саме спеціальній нормі [2, с. 130-131]. Однак, таке вирішення конкуренції загальної та спеціальної норми можливе лише за умови, що особа вчинила одне кримінальне правопорушення. Коли ж має місце вчинення двох чи більше кримінально-протиправних діянь, то кваліфікація залежить від виду сукупності .

Конкуренція частини та цілого являє собою випадки, коли існують дві чи більше норм, одна з яких охоплює діяння загалом, а інші – лише деякі його частини. Тобто при цьому виді конкуренції, як і при першому, норми перебувають у відношенні підпорядкування, проте вже не за обсягом, а за змістом [3, с. 146]. У кримінальному праві виділяють такі основні форми конкуренції частини та цілого: а) конкуренція норм про

простий і складений склади кримінальних правопорушень (наприклад, ч. 1 ст. 121 ККУ про умисне тяжке тілесне ушкодження та ч. 4 ст. 187 ККУ про розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень); б) конкуренція норм про незакінчену кримінальну протиправну діяльність та закінчене кримінальне порушення (наприклад, ст. 129 ККУ про погрозу вбивством та ст. 115 ККУ про умисне вбивство); в) конкуренція норм про співучасть у кримінальному правопорушенні й самостійне кримінальне правопорушення (наприклад, ч. 4 ст. 27 ККУ про підбурювача та ст. 386 ККУ про перешкоджання з'явленню свідка). Науковці притримуються думки, що для кваліфікації кримінального правопорушення при конкуренції частини та цілого потрібно застосовувати ту норму, якою охоплюються всі фактичні ознаки вчиненого діяння з найбільшою повнотою.

Конкуренція кваліфікуючих чи привілейованих ознак складу кримінального правопорушення або інакше кажучи конкуренція спеціальних норм – це різновид конкуренції кримінально-правових норм, при якому вчинене одне діяння підпадає під ознаки одразу двох спеціальних норм, що не знаходяться у підпорядкуванні за об'ємом і взагалі не є взаємозалежними за змістом, але при цьому вони мають певні спільні ознаки. У теорії кримінального права розрізняють в основному три види такої конкуренції: 1) коли у вчиненого кримінально-протиправного діяння є ознаки кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу кримінального правопорушення. За таких обставин більш тяжка кваліфікуюча ознака бере вгору над менш тяжкою; і тому повинна застосовуватися саме та норма, яка передбачає найбільш небезпечні ознаки з наявних у конкретному випадку; 2) привілейований та особливо привілейований склади кримінальних правопорушень. При такій ситуації потрібно використовувати норму про більш привілейований склад; 3) привілейований та кваліфікований склади кримінальних правопорушень. Така конкуренція передбачає застосування норми, що охоплює привілейований склад.

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, варто зазначити, що конкуренція кримінально-правових норм сьогодні є темою багатьох наукових досліджень, адже детальне вивчення цього явища є вкрай

важливим. Конкуренцію слід відрізняти від колізії, оскільки вона має свої специфічні ознаки та вимагає особливого вирішення, що є надзвичайно важливим для правильної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення.

Література:

1. Ус О. В. Конкуренція кримінально-правових норм під час кваліфікації злочину / Ольга Володимирівна Ус. // NATIONAL LAW JOURNAL: TEORY AND PRACTICE. – 2019. – С. 90-91.
2. Возьний В. І. Особливості кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм (на прикладі ст.129 КК України та ч.1 ст.345 КК України) / В. І. Возьний. // Форум права. – 2011. – С. 130-131.
3. Собко Г. М. Конкуренція кримінально-правових норм у кваліфікації корисливих посягань на власність із застосуванням насильства / Г. М. Собко. // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. – 2019. – С. 146.

Чижовська Наталія,
студентка ІІ курсу юридичного
факультету Західноукраїнського
національного університету

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСНОЇ ПРОМОВИ АДВОКАТА

Одне з центральних місць у сфері забезпечення законності та правопорядку, здійсненні захисту прав та основоположних свобод людини займають органи адвокатури. Захист є обов’язковим та вкрай важливим елементом, що забезпечує справедливість й демократію у судовому процесі. Для того, щоб забезпечити свого підопічного належним захистом, адвокат повинен володіти численними знаннями та навиками, найважливіші з яких – ораторські. Саме комунікативні вміння та правильна побудова своєї промови є основними засобами впливу на мисленнєву діяльність слухача. Однак, на практиці можна побачити недостатнє приділення уваги ораторському мистецтву адвокатами та

відсутність систематизованих досліджень, присвячених ключовим аспектам захисної промови, що робить дану тему актуальною для подальших наукових досліджень.

Стан наукового дослідження теми. Дослідження основних аспектів захисної промови адвоката здійснювали такі вчені, як С. Д. Абрамович, О. Б. Загурський, Л. В. Карабут, Р.С. Кацавець, В. В. Молдован, І. Ю. Сковронська, Л. В. Шульга та ін.

Метою публікації є висвітлення ключових аспектів побудови та виголошення захисної промови адвоката.

Виклад основного матеріалу. Захисна промова адвоката є обов'язковим компонентом судових дебатів. У ній адвокат подає факти з точки зору обвинуваченого, викладає власні міркування щодо кваліфікації правопорушення й висуває пропозиції з приводу міри покарання. Основна мета даної промови, як і будь-якого публічного виступу, – вплинути на аудиторію, переконати всіх присутніх у залі судового засідання у правильності своїх доводів та викладених фактів.

Для того, щоб захисна промова була ефективною, адвокат повинен використовувати у ній методи психологічного впливу, поєднувати логічні та лінгвістичні засоби. Д. В. Нещадим зазначає, що специфіка захисної промови полягає у тому, що адвокату доводиться виступати після прокурора, якому вже вдалося скласти перше враження та промова якого доволі аргументована і переконлива. Тому, адвокат має подолати як психологічний аспект, так і аргументувати свою точку зору послуговуючись ґрунтовними доказами, логічною аргументацією та емоційними посилами [1, с. 423].

Побудувати захисну промову неможливо без розуміння основних елементів її архітектоніки, що повинні розташовуватись у логічній послідовності та у тісному взаємозв'язку. Виділяють такі компоненти структури, як: вступна частина; аналіз фактичних обставин справи; оцінка доказів; обґрунтування кваліфікації злочину; характеристика особи підсудного; міркування про міру покарання; заключна частина.

Вступна частина покликана для того, щоб зацікавити слухачів, привернути їхню увагу, підготувати до висвітлення основної частини. Тут адвокат може підкреслити характерні особливості справи, наголосити на її суспільно-політичному значенні чи викласти програму свого виступу.

Варто зазначити, що вступна частина для кожної справи повинна бути унікальною, без використання зайвої шаблонності.

Аналізуючи фактичні обставини справи, захисник не може повторювати без змін все те, що вже раніше було сказано прокурором. У фабулі необхідно викласти нові, не зазначені раніше факти, які б спростовували аргументи сторони обвинувачення та діяли на користь підсудного.

Як зауважує В. З. Ухач, аналіз і оцінка зібраних у справі доказів складають основну частину захисної промови. Тут адвокатська практика рекомендує проаналізувати наявність самої події злочину, його склад, характер вини, мотиви, ступінь відповідальності, причинний зв'язок між діянням і наслідками, а також причини злочину й розмір завданої ним шкоди [2, с. 55].

Щодо кваліфікації злочину, то у цій частині адвокату, так як і прокурору, важливо обов'язково зайняти чітку позицію та належно її обґрунтувати з посиланнями на норми закону. Для доведення своєї кваліфікації захиснику не обійтися без аналізу елементів складу злочину: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Адже дані елементи включають в себе такі важливі правові категорії, як: спосіб вчинення злочину, обстановку, умисел, необережність, мотив, мету тощо.

Розкрити особу підсудного та влучного його охарактеризувати – одне з найважливіших завдань адвоката у судовому виступі. Саме у цій частині захисник має можливість донести всім присутнім світогляд й психологічні переживання свого підзахисного. Аналіз мотивів вчиненого злочину, на думку О. Б. Загурського, займає вузлове місце в характеристиці особи підсудного. Адже тільки завдяки з'ясуванню мотиву, можливо пояснити, чому він вчинив так чи інакше, які цілі переслідував і до чого прагнув [3, с. 217].

Якщо захисник не оспорює факт вчинення злочину підсудним, він викладає свої роздуми щодо міри покарання. Конкретну міру покарання адвокати не вказують, лише звертаються до судді з проханням призначити м'якше покарання або його мінімальну міру визначену нормою закону.

Заключна частина є факультативним компонентом промови. Тут захисник підсумовує здійснений ним аналіз та оголошує свою завершальну й конкретну позицію щодо питань, які підлягають

вирішенню судом. Ця частина виступу має бути короткою, чіткою й виражати провідну думку захисту [4, с. 210].

Мова адвоката при виголошенні промови повинна бути виразною, правильною і ясною. Їй обов'язково мають бути притаманні переконливість, доречність й аргументованість [5, с. 341].

Важливими в виступі адвоката є і невербальні засоби комунікації, тобто жести, міміка, інтонація тощо. Так, наприклад, міміка досить добре стимулює почуття та емоції слухачів, передаючи завдяки рухам м'язів обличчя радість чи печаль, сумніви чи іронію, рішучість або презирство [6, с. 9]. Отже, можна прийти до висновку, що результативність та ефективність виступу також суттєво залежить і від засобів невербальної комунікації.

Таким чином, за допомогою захисної промови адвокат забезпечує належний правовий захист своєму підопічному та дотримання справедливості у судовому процесі. Саме правильна побудова захисного виступу та комунікативні вміння адвоката дозволяють йому справити позитивне враження на всіх присутніх у залі судового засідання та переконати суддю у правильності своїх доводів і міркувань. Отже, для захисника є вкрай важливо приділяти увагу удосконаленню навиків ораторського мистецтва та спиратися у своїй промові на рекомендовані правила її побудови задля досягнення успіху та встановлення істини.

Література:

1. Нещадим Д. В. Теоретичні особливості побудови промови адвоката. *Травневі правові читання* : матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти, м. Черкаси, 7 трав. 2020 р. Черкаси, 2020. С. 422-424.
2. Ухач В. З. Судова риторика : навч. посіб. Тернопіль : Вектор, 2011. 114 с.
3. Загурський О. Б. Участь адвоката у судових дебатах в суді присяжних. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2008. № 20. С. 212-219.
4. Чаус С. В. Мовленнєвий жанр «захист» у судовому дискурсі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. № 13. С. 208-212.
5. Яремко С. В. Захисна промова адвоката: ключові аспекти. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового*

забезпечення : матеріали наукової конференції студентів, м. Львів, 2 черв. 2021 р. Львів, 2021. С. 339-341.
6. Сковронська І. Ю. Застосування невербальної комунікації в судовому виступі адвоката. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 1. С. 6-9.

Ятчишина Ірина,
студентка ІІ курсу юридичного
факультету Західноукраїнського
національного університету

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ПРОКУРОРА

Виступ прокурора в судових дебатах є логічним завершенням підтримання обвинувачення в межах певного кримінального провадження. Задля того, аби промова державного обвинувача була ефектною та доступною для всіх учасників судових дебатів, він повинен володіти ораторським мистецтвом, уміти красиво й переконливо говорити, робити логічні висновки і прагнути встановити істини у справі.

Стан наукового дослідження теми. Проблематику обвинувальної промови прокурора досліджували такі науковці, як: П. М. Каркач, В. П. Корж, В. Т. Маляренко, Г. П. Середа, Е. Р. Галімова, В. В. Сухонос, та інші вчені.

Метою публікації є розкриття особливостей ораторського мистецтва в діяльності прокурора під час виголошення обвинувальної промови, а також з'ясування її психологічного та творчого аспектів.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво судової риторики є найвищим ступенем професіоналізму прокурора, що найбільш яскраво простежується в обвинувальній промові. Без сумніву, це нелегке й непросте завдання, яке вимагає концентрації внутрішніх сил, напруги інтелектуальних та вольових здібностей прокурора, кмітливості, спеціальної підготовки, ґрунтовних знань у галузі юриспруденції, знання мови та володіння арсеналом засобів судової риторики, значного практичного досвіду, загальної та професійної культури, ерудиції оратора.

Практично неможливо спростувати твердження, що грамотне обвинувачення прокурора є запорукою встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі, а судові дебати є кульмінацією змагального процесу та завершальною стадією підтримки державного обвинувачення в кримінальній справі.

Свою позицію державний обвинувач виголошує в обвинувальній промові. Тому варто зазначити, що обвинувальна промова – це промова в судових дебатах, у якій підтримується державне обвинувачення, і містить аналіз доказів, міркування про кваліфікацію злочину, міру покарання та інші питання, значимі для винесення законного й обґрунтованого вироку [4, с. 44].

Метою обвинувальної промови є довести вину й переконати суд у винуватості підсудного, усунути будь-які сумніви в доведеності вини.

Обвинувальна промова, як і будь-яка із інших видів судових промов, має свою архітектоніку, а саме: вступну частину; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, або ж по-іншому – фабулу справи; аналіз зібраних у ході досудового розслідування доказів; обґрунтування кваліфікації злочину; характеристику особи підсудного; обґрунтування пропозицій про міру покарання; аналіз причин й умов, що сприяли вчиненню злочину, з пропозиціями щодо їх усунення, а також заключну частину, хоча вона виступає як факультативний елемент.

На нашу переконливу думку, щоб обвинувальна промова мала успіх у судових дебатах, то вона мусить відповідати загальноприйнятим вимогам, серед яких: змістовність (наповненість усіма потрібними елементами); конкретність (дотримання в промові державного обвинувача конкретних фактів та обставин, які є предметом кримінального провадження); обґрунтованість (кожне положення промови має бути підтверджене доказами); ясність та чіткість, оскільки промова має бути лаконічною та не допускати сумнівів у процесуальній позиції прокурора; культура і грамотність виступають факультативними вимогами, але, безсумнівно, мають право на існування [1, с. 211-212].

У монографіях деяких науковців простежується думка, що прокурори подібні до художників, які щодня, працюючи з одними і тими ж фарбами, створюють шедеври, іноді не замислюючись над тим, що вони дійсно досягли вершини своєї професії. Спостерігаючи за цим усім, ми говоримо, що це є мистецтво, яке має багатий зміст, своє серце. Виступ

прокурора в суді також є своєрідним мистецтвом, але виключно профільним. Воно не набуває масовості. У той же час таке мистецтво полягає в умінні розкрити причини й підстави того чи іншого діяння, його мотиви, доказати факти, які відповідають дійсності, встановити реальні відносини між людьми та дати їм характеристики тощо.

Творча площина промови в судових дебатах яскраво розкривається в непередбачуваних ситуаціях, які можуть у будь-який час виникнути в процесі та до яких прокурор має бути підготовлений морально та психологічно. Такі ситуації активізують процеси творчого мислення та знаходження єдиного доцільного варіанту поведінки та результату в судових дебатах. Завдяки останньому необхідним є розвиток психологічної стійкості публічного обвинувача [3, с. 81]. Розкриваючи психологічне підґрунтя промови державного обвинувача, варто зазначити, що необхідним механізмом виголошення є механізм переконання, зокрема внутрішнього переконання.

Внутрішнє переконання – це стан упевненості державного обвинувача, який виражається у правильності власних умовиводів, зроблених під час кримінального провадження, а також у коректності оцінки доказів, зібраних під час процесуальної діяльності.

Тобто внутрішнє переконання виражає чітку позицію державного обвинувача, зокрема відсутність сумнівів у правильності зробленого ним висновку. Суть психологічного змісту промови прокурора має зводитися до наступного: у своєму виступі він повинен узагальнити доказову базу кримінального провадження та логічно розкрити характер обвинувачення, щоб ні в кого із учасників процесу не викликало жодної невпевненості в доведеності вини цієї особи [2, с. 91-92].

Таким чином, обвинувальну промову прокурора можна визначити як вербальний акт державного обвинувача, який підсумовує діяльність прокурора в конкретній кримінальній справі й виражає остаточно сформульоване твердження щодо вчинення певною особою діяння згідно із законом України про кримінальну відповідальність та пов’язаних із цим питань правового характеру. Належне виголошення прокурором обвинувальних промов дає змогу не лише забезпечити виконання завдань кримінального провадження, а й сприяє утвердженню авторитету прокуратури як органу державної влади і конкретного прокурора як її представника в очах суспільства.

Значення творчого підґрунтя промови прокурора в судових дебатах полягає у вмінні використати процеси творчого мислення для представлення свого виступу перед судом та учасниками процесу, щоб у них не виникло запитань щодо вчинення особою кримінального правопорушення.

Психологічний контекст обвинувальної промови прокурора в судових дебатах представлений ефективним володінням публічним обвинувачем механізмами переконання та внутрішнього переконання. Однозначність позиції державного обвинувача, базуючись на специфіці його пізнавальної сфери, передбачає відсутність сумнівів у правильності обраної ним юридичної позиції доведення вини особи з огляду на необхідність вдалого поєднання юридичних норм та вміння правильно донести емоційну складову власного виступу на стадії проведення судових дебатів.

Література:

1. Лапкін А. В. Правова природа обвинувальної промови прокурора та вимоги до неї. *Проблеми законності*. 2013. № 122. С. 207-215.
2. Рудюк А. С. Психологічний контекст обвинувальної промови прокурора в судових дебатах. Теорія і практика сучасної науки : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 24-25 лист. 2017 р. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 91-93.
3. Рудюк А. С. Промова прокурора в судових дебатах: творчий аспект. Альманах науки. 2017. № 9-2. С. 80-83.
4. Ухач В. З. *Судова риторика (опорні конспекти лекцій)* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль : Вектор, 2011. 114 с.

Бочек Оксана Іванівна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Державного науково-дослідного
інституту Міністерства
внутрішніх справ України

МІЖНАРОДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА СТАНДАРТИ ООН ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК

Права людини – це невід'ємні права, якими наділена кожна людина, а їх захист найнадійнішим механізмом на національному та міжнародному рівнях. Закони, політика, процедури і механізми, які існують на національному рівні, є ключовими для здійснення прав людини в кожній країні, в основу яких, зазвичай, покладені міжнародні норми. Гендерна рівність є важливою основою будь-якого демократичного суспільства, яке прагне до соціальної справедливості та поваги до прав людини. Майже у всіх суспільствах та сферах діяльності жінки піддаються дискримінації як з юридичної, так і з практичної точки зору. Така ситуація обумовлена та посилюється наявністю дискримінації в сім'ях, в суспільстві та на робочому місці. Хоча причини та наслідки цього можуть бути різноманітним у різних країнах, дискримінація по відношенню до жінок є широко розповсюдженим явищем. Збереженню цього явища сприяє наявність усталених стереотипів, а також традиційних культурних та релігійних звичаїв та уявлень, які принижують роль жінки.

Як слушно зазначила Катерина Чижмарь, істотним проявом рівності у сфері взаємодії жінки і чоловіка є рівність їхніх прав і свобод, юридична рівність перед законом і судом. Юридична рівність не може подолати фактичну нерівність, що існує між чоловіком та жінкою й проявляється в різних аспектах. Проте вона є юридичною основою подолання гендерної нерівності, поступової ліквідації найбільш небезпечних для суспільства її проявів [1, С. 144; 2, С. 416].

Рівність прав жінок є одним із основоположних принципів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). У преамбулі до Статуту ООН зазначено, що одна з головних цілей полягає в тому, щоб «знову затвердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості, рівноправність чоловіків та жінок…» [3].

Однак у XX столітті переважало упередження проти жінок. Навіть члени Комісії, які розробили Загальну декларацію прав людини 1948 року, схвалили використання терміну «людина» для позначення правовласника. Коли радянський делегат Володимир Корецький розкритикував використання виразу «всі люди» як «історичний атавізм, який заважає нам зрозуміти, що ми, люди, лише половина людського вигляду», президент Комісії Елеонора Рузвельт виступила на захист виразу «Всі люди браття». В результаті такий вираз зберігався ще деякий час [4].

У більшості випадків в кінцевому проекті використовувалися нейтральні терміни, такі як «люди», «будь-хто», «кожний», а в преамбулі містилося конкретне посилання на «рівні права чоловіків та жінок». Тим не менше, Загальна декларація та наступні документи по правам людини, прийняті ООН та іншими міжурядовими організаціями, продовжували використовувати займенник «він» у відповідності з традицією, згідно якої займенник чоловічого роду означає та включає займенник жіночого роду. Не дивлячись на чітко визначені та загальновикористанні антидискримінаційні положення, в яких зазначено, що стать як характеристика або статус не може використовуватися з ціллю дискримінації або позбавлення прав людини, документи, затверджені ООН, не змогли забезпечити аби права людини в рівній мірі застосовувалися як до жінок так і до чоловіків.

Дискримінація та насильство щодо жінок бере своє коріння з гендерних стереотипів, згубних культурних норм та дискримінаційному законодавстві. Нерівність у соціальному та правовому статусі не дозволяє жінкам та дівчатам користуватися своїми правами у всіх сферах життя, будь-то послуги з охорони материнства, медичне обслуговування чи освіта, рівні можливості працевлаштування чи справедлива оплата праці. Жінки та дівчата повинні мати можливість в повному обсязі користуватися всіма своїми правами людини в умовах рівності та бути вільними від усіх форм дискримінації – цей аспект має основоположне

значення для забезпечення прав людини, миру та безпеки, а також сталого розвитку.

Пекінська декларація та Платформа дій [5] підтверджують, що захист та заохочення прав людини є обов'язком держав, та які займають центральне місце в роботі Організації Об'єднаних Націй. Програма дій забезпечує міцну основу для досягнення гендерної рівності в рамках прав людини та чітко встановлює відповідальність держав за виконання покладених на себе зобов'язань щодо захисту прав жінок.

Не менш важливим міжнародним документом щодо захисту прав жінок є Статут ООН, який гарантує рівність прав жінок та чоловіків. Всі міжнародні документи по правам людини передбачають ліквідацію дискримінації за статтю. Майже всі країни ратифікували Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) [6], яку називають міжнародним біллем про права жінок. З приведенням правової бази країн світу у відповідність до норм Конвенції, набули змін й механізми покарання за порушення прав жінок. Крім того, держави визнали необхідність доповнити законодавство окремими положеннями, в тому числі соціальними реформами, для забезпечення реалізації прав жінок на практиці.

Як приклад, Марокко та Польська Республіка внесли зміни в свої конституції аби гарантувати рівність між жінками та чоловіками та забезпечити конституційну основу для захисту основних прав жінок. Держава Бруней Даруссалам (Південно-Східна Азія), підписавши новий ісламський законопроект, входить в число країн, які змінили цивільне та сімейне законодавство. В більшості країн ці зміни призвели до прогресу в розділі майна між подружжям, рівності чоловіків та жінок в законах, які стосуються шлюбу, розлучення та спадщини. Деякі африканські країни, в тому числі Гана та Сенегал, підписали законопроекти, які передбачають кримінальну відповідальність за звичаї, які наносять шкоду жінкам, такі як операції на жіночих статевих органах, що призводять до каліцтва жіночого тіла. Турецька Республіка є однією з країн, які внесли зміни в свій кримінальний кодекс, аби усунути відмінності у спілкуванні з чоловіками та жінками у питаннях звабления та вбивства одного з подружжя. Ісламська Республіка Іран та Непал домоглися прогресу в створенні спеціальних сімейних судів та відділення з гендерних питань в судовій системі [7].

Безперечно, така норма як захист прав жінок та дівчат має бути включена в національні закони та політику кожної держави, оскільки міцно закріплена в міжнародних стандартах в області прав людини. Крім того, не менш важливим є сама процедура застосування законів, які забезпечують безперешкодний доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд. Жінки та дівчата мають бути обізнані щодо своїх прав та мати засоби для їх захисту, а соціальні стереотипи – оскаржені та змінені.

Міжнародні стандарти та рекомендації щодо захисту прав жінок та їх рівності з правами чоловіків передбачають проведення на сучасному етапі українського державотворення комплексних законодавчих заходів щодо прийняття спеціальних законів в цій сфері та дієвих механізмів їх застосування. Крім того, необхідно наголосити, що закріплені в міжнародному праві шляхи вирішення протиріч між додатковими спеціальними заходами на користь жінок та принципом рівності дають змогу зрозуміти роль жінки у суспільстві, та забезпечують реалізацію принципу рівності прав жінок та чоловіків.

Література:

1. Катерина Чижмарь. Реалізація міжнародно-правових стандартів рівноправ'я та охорони жінок у правовій системі України. Підприємство, господарство і право. № 7. 2018. С. 144-149.
2. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2013. 976 с.
3. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда. Москва, 1981. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення 09.05.2022)
4. ZEHRA F. KABASAKAL ARAT. Les droits des femmes comme droits humains. URL: https://www.un.org/fr/chronicle/article/les-droits-des-femmes-comme-droits-humains (дата звернення 09.05.2022)
5. Пекінська декларація, прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text (дата звернення 08.05.2022)
6. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 08.05.2022)

7. Droits fondamentaux des femmes. Les femmes en l’an 2000. 5-9 juin 2000. URL: https://www.un.org/french/womenwatch/followup/beijing5/session/fiche9.html (дата звернення 10.05.2022)

Князевич Назар Васильович,
аспірант кафедри службового та медичного права Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Юрисконсульт у громадській організації "Українська ліга розвитку паліативної та хоспісної допомоги"

Науковий керівник:
Гревцова Радмила Юріївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АДМІНІСТРАТИВНА ПРАВОСУБ’ЄКТНІСТЬ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Адміністративно-правовий статус як різновид правового статусу трактується вченими-правниками як комплекс певних суб’єктивних прав і обов’язків, які закріплені за відповідними суб’єктами адміністративно-правовими нормами; права та обов’язки особи, встановлені законодавством, разом з обсягом і характером правосуб’єктності цієї особи; сукупність прав та обов’язків, встановлених законодавчими актами, які гарантують участь громадян в управлінні державними справами, задоволення особистих і суспільних інтересів; сукупність прав і свобод людини, закріплених у правилах адміністративного права,

комплекс обов’язків, гарантії реалізації прав і обов’язків та механізм їх охорони державою [2].

Термін правосуб’єктність, як один з елементів адміністративно-правового статусу, відповідно до теорії держави та права – означає можливість чи здатність особи бути суб'єктом права з усіма відповідними наслідками [1].

Відома вчена, теоретик права О. Ф. Скакун зауважує, що правосуб’єктність слід визначати як самостійну правову категорію, що існує поряд із правами та обов’язками. Правосуб’єктність відображає правову здатність особи бути носієм прав та обов’язків і становить постійний громадянський статус особи, а не спроможність чи здатність володіння правами. Вона є передумовою набуття суб’єктивних прав. При цьому зміст правосуб’єктності розглядається як певний набір суб’єктивних прав кожної особи [4].

Справедливим є твердження, що адміністративна правосуб’єктність – це онтологічна властивість суб’єкта адміністративного права, яку він отримує завдяки галузевому правовому регулюванню. Адміністративна правосуб’єктність визначає загальні межі правової здатності суб’єкта адміністративного права. Основою адміністративної правосуб’єктності є вольова здатність суб’єкта. Воля суб’єкта проявляється у здатності приймати рішення зі знанням справи, це здатність цілеспрямовано впливати на об’єктивний світ. Свобода волі різна у кожного суб’єкта, перебуваючи у різних станах зрілості, воля суб’єкта детермінує його правосуб’єктність, яка проявляється у формах правоздатності, дієздатності, деліктоздатності [3].

Розглянувши всі три складові, можна буде запропонувати належне визначення адміністративної правосуб’єктності.

Першою складовою адміністративної правосуб’єктності медичного працівника є адміністративна правоздатність, тобто здатність мати спеціальні права та обов'язки медичного працівника як суб’єкта адміністративного права, які сприяють формуванню організаційних зв’язків та відносин в системі публічного управління та передбачені нормами адміністративного права.

Адміністративна дієздатність медичного працівника зумовлюється особливостями адміністративно-правових відносин у галузі охорони здоров’я, у яких набуття і здійснення відповідних прав та обов’язків

своїми особистими діями відбувається за наявності у фізичної особи медичної чи іншої освіти, пройденої подальшої спеціальної підготовки або перепідготовки та відповідності єдиним кваліфікаційним вимогам, що підтверджується відповідними документами (сертифікатом фахівця), при виконанні своїх професійних обов'язків, пов'язаних із наданням медичної допомоги, та перебуванні у трудових відносинах із закладом охорони здоров'я будь-якої форми власності, фізичною особою-підприємцем або зайнятті індивідуальною медичною практикою.

З огляду на це, пропонуємо таке визначення: адміністративна дієздатність медичних працівників – це їх здатність реалізовувати свої права та обов'язки адміністративно-правового характеру, що виникає і припиняється разом з їх адміністративною правоздатністю та настає після отримання особою медичної або іншої освіти, проходження подальшої спеціальної підготовки або перепідготовки та отримання відповідних документів (сертифікат фахівця), що підтверджує відповідність єдиним кваліфікаційним вимогам, виконання своїх професійних обов'язків, пов'язаних із наданням медичної допомоги, та перебування у трудових відносинах із закладом охорони здоров'я будь-якої форми власності, фізичною особою-підприємцем або зайняття індивідуальною медичною практикою.

Що стосується адміністративної деліктоздатності медичного працівника, то це може бути його здатність нести юридичну відповідальність за порушення норм адміністративного права, що обумовлює обсяг компетенції медичного працівника (сукупності прав та обов'язків), за реалізацію і в межах якої, власне, він і нестиме відповідальність.

Зважаючи на це, вважаємо за доцільне подати поняття адміністративної правосуб'єктності медичного працівника у такому варіанті: адміністративна правосуб'єктність медичного працівника – це його правова здатність бути носієм прав та обов'язків, що становить постійний статус медичного працівника, здатність виступати учасником адміністративних правовідносин та нести відповідальність за порушення норм адміністративного права.

Література:

1. Зайчук О., Оніщенко Н. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2006
2. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посібник. 4-е вид., перероб. і доп. Одеса: Фенікс, 2008. 388 с
3. Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права / Т. О. Мацелик // Науковий вісник Чернівецького університету. 2011. Вип. 597. Правознавство. С. 90-94
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник. Х.: Еспада, 2006. 776 с.

Антонюк Уляна Василівна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка, доцентка кафедри
цивільного та господарського права
і процесу Івано-Франківського
юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ, Україна

ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія в Україні у 2022 році спричинила і продовжує спричиняти значну шкоду не лише територіальній цілісності держави, загрожує життю та здоров'ю людей, але завдала і завдає значних збитків навколишньому природному середовищу. Тому у сучасних умовах доцільно проаналізувати правові аспекти охорони довкілля в Україні в умовах введення воєнного стану.

Правове регулювання відносин щодо охорони довкілля в умовах воєнного стану здійснено у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» 15 березня 2022 року № 2132-IX [1]. Безумовно, що прийняття даного закону у складних умовах є важливим кроком та нагальною вимогою сьогодення. До позитивних моментів зазначеного закону слід віднести, на наше переконання, і те, що він регламентує діяльність у сфері довкілля не лише у період воєнного стану, але і у відбудовний період. Зміни, які запроваджуються даним законом, спрямовані на забезпечення 3 надзвичайно важливих складових: а) забезпечення безпеки і оборони держави під час воєнного стану; б) пришвидшення відновлення економіки України у відбудовний період; в) повернення до нормальної життєдіяльності громадян після закінчення війни.

Що ж стосується безпосередньо діяльності у сфері охорони довкілля, то у рамках зазначеного вище закону, регламентуються такі блоки питань екологічного спрямування: процедура оцінки впливу на довкілля та охорона тваринного світу.

Сутність змін у сфері процедури оцінки впливу на довкілля в умовах воєнного стану в Україні полягають у тому, що оцінці впливу на довкілля не підлягає планована діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків антитерористичної операції на території проведення антитерористичної операції на період її проведення, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій. Тобто, скасували проведення оцінки впливу на довкілля при здійсненні відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій. Ця норма діятиме під час воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій. В цілому, розуміючи всю складність ситуації, можливо варто зрозуміти необхідність такого кроку. Але, вважаємо за доцільне у Законі України «Про оцінку впливу на довкілля» [2] не відмінити, а спростити процедуру оцінки впливу на довкілля при проведенні відновлювальних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану та у відбудовний період після закінчення війни.

Також на період дії воєнного стану на території України до дня його припинення або скасування зупинено дію частини п’ятої статті 39 Закону України «Про тваринний світ» [3]. Зокрема, забороняється: проведення робіт та заходів, які є джерелом підвищеного шуму та неспокою (у тому числі пальба, проведення вибухових робіт, феєрверків, концертів, фестивалів, використання моторних маломірних суден (крім їх використання під час здійснення контролю у сфері охорони, використання і відтворення рослинного і тваринного світу та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій); здійснення всіх видів рубок головного користування та всіх видів рубок формування і оздоровлення лісів на всіх лісових ділянках, що належать до відтворювальних ділянок відповідно до упорядкування мисливських угідь, високогірних лісів, приполонинних лісів, лісів у ярах, балках і річкових долинах, лісових ділянок на схилах ярів, балок, обривів, осипів і зсувів, берегозахисних ділянок, лісових

ділянок навколо витоків річок, уздовж межі з безлісною місцевістю, лісів у мокрих та сирих типах лісорослинних умов, у межах територій природно-заповідного фонду; меліоративний вилов біоресурсів, здійснення науково-дослідного, науково-конструкторського, науково-промислового лову із залученням технічної бази промислових рибальських підприємств, проведення ралі та інших змагань на транспортних засобах.

Таким чином, складні реалії сьогодення в Україні в умовах російської агресії загрожують та завдають невідворотної шкоди не лише безпеці людей та людській життєдіяльності, а й природним ресурсам та довкіллю в цілому. Тому, прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період» було вимушеним і нагальним кроком.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період: закон України від 15 березня 2022 року № 2132-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text. (дата звернення 19.05.2022 року).
2. Про оцінку впливу на довкілля: закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text. (дата звернення 19.05.2022 року).
3. Про тваринний світ: закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text. (дата звернення 19.05.2022 року).

Скіцько Олексій Іванович,
кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
Національна академія СБ України

ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО В КІБЕРНЕТИЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ

Зважаючи на військову агресію РФ проти України і досвід трьох місяців протистояння агресору, можемо констатувати факт, що кіберзасоби і сили сьогодні необхідно вважати легітимним і необхідним елементом стратегічного набору інструментів поряд з військовою потужністю, економічною силою і дипломатією. На Брюссельському саміті НАТО 2018 року кібератаки віднесені до головних гібридних загроз. НАТО погодило необхідність доведення операцій з кібероборони до рівня операцій на суші, повітрі і морі [1].

Сучасний досвід фактичного застосування кіберзасобів вказує на те, що для таких засобів більш характерні шпигунство і саботаж, що робить актуальним і ефективним їх застосування під час збройного нападу. Кіберзасоби стали частиною оперативних військових сил і засобів України.

Розмаїття способів можливого застосування кіберзасобів ставить перед Україною, що впроваджує програми та стандарти у сфері інформаційної безпеки та кібербезпеки, які використовуються при організації робочих процесів військами НАТО з напряму кіберзахисту одне з найбільших завдань щодо розуміння її власної ролі в кіберзахисті. При розгляді цього питання особливо важливо звертати увагу на два головних типи кібернападів: шпигунство за допомогою кіберзасобів, що може поставити під загрозу конфіденційність інформації і інформаційних систем, видаючи супротивнику секретну і конфіденційну інформацію; саботаж за допомогою кіберзасобів може призвести до важливих фізичних наслідків, особливо коли мішенню стають об’єкти інфраструктури, такі як

економічні, енергетичні або транспортні, або коли здійснюється маніпулювання даними з метою заплутати ціль і зірвати процес командування, управління і прийняття рішень.

Роль НАТО в сфері кібербезпеки можна поділити на дві широкі теми. Першим пріоритетом є захист своїх власних мереж, про що члени Альянсу домовилися на саміті НАТО в Уельсі в 2014 році. Це складне завдання, зважаючи на широку присутність Альянсу на різних сайтах і оперативних об'єктах за різноманітних умов – від метрополії Брюсселя до жорсткого середовища пустелі. Виконуючи цю частину своєї ролі в кіберзахисті, НАТО повинна забезпечити захист усіх інформаційно-комунікаційних систем, на які Альянс покладається у своїх операціях і місіях, від тих загроз, що походять з кіберпростору.

Другим пріоритетом НАТО є допомога своїм членам з розвитку власних сил і засобів кіберзахисту. Це робиться різними засобами, в тому числі через дворічний процес визначення колективних цілей кіберзахисту, які кожен член Альянсу має підтримати, наприклад, розроблення стратегії кіберзахисту.

Зважаючи на зазначене Указом Президента України 26 серпня 2021 року № 447/2021 було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» [2]. Наступним кроком по реалізації Стратегії кібербезпеки України стало введення в дію Указом Президента України від 1 лютого 2022 року № 37/2022 рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України» [3]. Принципово важливим є те, що в першою стратегічною ціллю у формуванні потенціалу стримування (С1) визначено «дієву кібероборону» задля досягнення якої:

«… Україна створить та забезпечить розвиток (у тому числі кадрово та технологічно) підрозділів з повноваженнями ведення збройного протиборства в кіберпросторі, сформує належну правову, організаційну, технологічну модель їх функціонування та застосування, забезпечить ефективну взаємодію основних суб'єктів національної системи кібербезпеки та сил оборони під час проведення заходів з кібероборони, належне навчання та фінансове забезпечення таких структур, систематичне проведення кібернавчань, оцінку спроможностей та

ефективності підрозділів, розроблення та імплементацію індикаторів оцінки їх діяльності;».

Практичну складову означеного напряму необхідно спрямувати на імплементацію серії міжнародних стандартів у діяльність суб'єктів правових відносин у галузі кібербезпеки нашої держави згідно чинного законодавства, а саме на стандарти, вимоги та рекомендації Національного Інституту стандартизації і технологій США (National Institute of Standards and Technology USA, далі – NIST) та Міністерства оборони США (далі - DoD).

Імплементація міжнародних стандартів повинна проходити з урахуванням передових наукоємних технологій, програмно-апаратних інструментів та методів соціальної інженерії, процедур протидії кібератакам на критично важливу інфраструктуру, веденням інформаційних війн з використанням соціального медіа-простору, з урахуванням наслідків інцидентів кібернетичного тероризму та інших злочинних дій, що проводяться з використанням сучасних інформаційно-телекомунікаційних мереж в кібернетичному просторі.

Зважаючи на військову агресію РФ щодо України можна стверджувати про значне зростання уваги нинішнього воєнно-політичного та військового керівництва України до вирішення проблемних питань підготовки і ведення кібероборони держави та розвитку кібервійськ.

Література:

1. Співробітництво Україна – ЄС – НАТО з протидії гібридним загрозам у кіберсфері//Центр глобалістики «Стратегія XXI» – Київ-2019.а – ст. 27.
2. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text (дата звернення: 22.05.2022).
3. Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України: Указ Президента України від 1 лютого 2022 року № 37/2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0087525-21#Text (дата звернення: 22.05.2022).

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

Економіка, організація і управління підприємствами, галузями, комплексами

Калініченко Зоя Дмитрівна НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В РЕАЛІЯХ МАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНІ…….3

Коваленко Дар'я Павлівна ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ВЕЛИКОЇ ПОБУТОВОЇ ТЕХНІКИ.…….……6

Костенюк Юлія Борисівна СУЧАСНИЙ СТАН РИНКУ ОДЯГУ В УКРАЇНІ…….9

Луцик Юлія Олександрівна, Пархоменко Павло Петрович ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ У ХОДІ КОРОТКОСТРОКОВОГО ПЛАНУВАННЯ……13

Теліщук Мирослава Миколаївна, Ракуть Дар'я Олегівна ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА СПОСОБИ МІНІМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ.…….17

Уніят Людмила Миколаївна ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ У ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.…….20

Маркетинг

Чаплінський Юрій Богданович ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ МАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА.…….…….…….25

Банківська справа. Гроші, фінанси і кредит

Іщук Олена Дмитрівна ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРС-МАЖОРНИХ ОБСТАВИН.…….……..27

ЮРИДИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

Теорія та історія держави і права. Філософія права. Історія політичних і правових вчень

Денисюк Мар'яна Сергіївна, Пильгун Наталія Василівна СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ..….32

Мельникович Михайло Степанович СПОСОБИ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВА: ОБ’ЄКТИВІЗМ, СУБ’ЄКТИВІЗМ, ІНТЕРСУБ’ЄКТИВНІСТЬ.…….…….35

Ухач Василь Зіновійович ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ БОРОТЬБИ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ З МОСКОВСЬКО-БІЛЬШОВИЦЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ СТРУКТУРАМИ (др. пол. 50-х рр. ХХ ст.) (сучасна українська історіографія).…….…….39

Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право. Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення

Соп'яненко Оксана Юріївна ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ОСОБЛИВОСТІ СУТНОСТІ…….44

Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Судоустрій. Правоохоронні органи, прокуратура та адвокатура

Дехтярьов Євген Валентинович ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО, ЩО ВИЛУЧЕНЕ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ…….48

Зубицька Ірина Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ…….52

Когут Ангеліна КУЛЬТУРА СУДОВОЇ ПРОМОВИ ТА ЕТИКА СУДОВОГО РИТОРА……55

Середенко Валерія Вячеславівна ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОНКУРЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ……..59

Чижовська Наталія КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСНОЇ ПРОМОВИ АДВОКАТА……..62

Ятчишина Ірина ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО ПРОКУРОРА…….66

Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Муніципальне право

Бочек Оксана Іванівна МІЖНАРОДНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА СТАНДАРТИ ООН ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЖІНОК…….70

Князевич Назар Васильович АДМІНІСТРАТИВНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА…….74

Екологічне право. Земельне право. Аграрне право

Антонюк Уляна Василівна ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….78

Інтелектуальна власність та його захист. Інформаційне право

Скіцько Олексій Іванович ІНТЕГРАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО В КІБЕРНЕТИЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ…….81

Підписано до друку 04.06.2022р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 70 прим.

Громадська організація «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. 0979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net